

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Δ.Π.Μ.Σ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ
ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ

Τσαουσίδης Κωνσταντίνος, Α.Μ. 14/05

Επιβλέπων: Ηλίας Κατσίκας, αναπληρωτής καθηγητής

Θεσσαλονίκη 2009

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	3
Νέα Πολιτική Οικονομία (New Political Economy)	8
Αναπτυξιακό Κράτος (Developmental State).....	24
Κριτική αποτίμηση	36
Ανακεφαλαίωση.....	39
Παράρτημα	41
Βιβλιογραφία.....	45

1. Εισαγωγή

Το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μια κοινωνία αναπτύσσεται, εξελίσσεται και μεταβαίνει από μια κατάσταση σε μια άλλη αγνοήθηκε διαχρονικά από τους οικονομολόγους – τουλάχιστον από τους εκπροσώπους της επικρατούσης οικονομικής σκέψης (mainstream economics). Αποτέλεσμα της εν λόγω παράλειψης, ήταν η αδυναμία ερμηνείας και αναγνώρισης των κινητήριων μοχλών μιας οικονομίας. Οι προσπάθειες των Solow αρχικά αλλά και μετέπειτα των Lucas, Romer, Rebelo και άλλων διακεκριμένων οικονομολόγων για την εύρεση εκείνων των παραγόντων που προκαλούν οικονομική μεγέθυνση δεν έφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα, έμμεσα όμως, οδήγησαν την έρευνα σε άλλους παράγοντες που θα έδιναν μια πληρέστερη εκτίμηση της οικονομικής μεγέθυνσης και ιδιαίτερα στη συμβολή των πολιτικών θεσμών. Η σημαντικότητα, λοιπόν, του ιστορικού πλαισίου ανάπτυξης μιας οικονομίας και συνεπώς, της κοινωνίας αναγνωρίστηκε μάλλον έμμεσα για πρώτη φορά από αυτήν την τάξη των οικονομολόγων σχετικά πρόσφατα, σε σχέση τουλάχιστον με άλλες θεωρήσεις. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά.

Οι οικονομολόγοι που ασχολήθηκαν με τα οικονομικά της ανάπτυξης προσπάθησαν να απαντήσουν σε συγκεκριμένα ερωτήματα που αφορούσαν το γιατί κάποιες οικονομίες αναπτύσσονται ταχύτερα από άλλες, γιατί δεν υπάρχει σύγκλιση όπως προέβλεπε το υπόδειγμα του Solow, που αποδίδεται η μακροχρόνια στασιμότητα, πως τα κατάφεραν οι χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας, και ποιοι είναι αυτοί οι παράγοντες που διαμόρφωσαν την κατάσταση όπως την βλέπουμε σήμερα. Ένα λοιπόν από τα κύρια συμπεράσματα του υποδείγματος του Solow ήταν ότι η τεχνολογία είναι αυτή που ερμηνεύει τις διαφορές στον πλούτο που συσσωρεύουν τα έθνη και όχι οι αποδόσεις του κεφαλαίου.

Την ίδια περίοδο παρουσιάζεται από τον Coase (1960) η θεωρία του κόστους συναλλαγών που δεν έχει μεν σχέση άμεσα με την οικονομική ανάπτυξη αλλά έχει συμβάλλει σημαντικά στην διαμόρφωση της επικρατούσας αναλυτικής σκέψης. Ο συγγραφέας, λοιπόν, υποστήριξε ότι υπάρχει κάποιο κόστος στις συναλλαγές στην προσπάθεια να φτάσουμε από τις ήδη υπάρχουσες μη αποτελεσματικές κατανομές σε

αποτελεσματικές. Κατά συνέπεια, θα υπάρχει μια τέτοια κατανομή των νομικών δικαιωμάτων ώστε να επιτυγχάνεται το μέγιστο δυνατό προϊόν χωρίς να υπάρξει επιβάρυνση του κόστους των συναλλαγών. Γενικεύοντας, απέδωσε στο γεγονός ότι η αγορά επιφέρει κάποιο κόστος προκειμένου να λάβουν χώρα οι συναλλαγές (γνωστοποίηση της επιθυμίας κάποιου να διεκπεραιώσει μια συναλλαγή, εύρεση του αντισυμβαλλόμενου, συμβολαιογραφικές πράξεις κτλ) το οποίο δε θα υπάρξει στην περίπτωση που υπήρχε πλήρη γνώση για το ποιος θέλει τι (κάτι που δεν ισχύει) ή αν προϋπήρχε μια κατανομή των δικαιωμάτων.

Με την θεωρία αυτή ο Coase ουσιαστικά αποφαινεται ότι η οικονομία της αγοράς δεν οδηγεί στην αποτελεσματικότητα και ότι θα πρέπει να βρεθεί ένας τρόπος να κατανεμηθούν τα δικαιώματα που θα επιφέρουν την πλέον αποτελεσματική κατανομή του παραγόμενου προϊόντος. Έτσι, θέτει την θεωρητική βάση για την ανάπτυξη κάποιου κανονιστικού πλαισίου που θα οδηγεί στο ζητούμενο αποτέλεσμα. Βέβαια ανακύπτουν κάποια πολύ σημαντικά, κανονιστικού κυρίως ενδιαφέροντος, ερωτήματα τα οποία όμως όχι μόνο, παραμένουν ακόμα και στις μέρες μας επίκαιρα αλλά καθίσταται επιτακτικότερη η ανάγκη απάντησής των (στη συγκεκριμένη κοινωνικό-οικονομική οργάνωση). Ποιος θα είναι λοιπόν αυτός που τελικά θα αποφασίζει τη νομή της παραγωγής και με ποια κριτήρια; Ένα ερώτημα που κανείς οικονομολόγος εκπρόσωπος της επικρατούσης οικονομικής σκέψης δεν κατάφερε να απαντήσει.

Μετά από μια δεκαετία, οι Douglas North και Robert Thomas το 1973 στο έργο τους «The Rise of the Western World: A New Economic History» έβαλαν στην οικονομική ανάλυση και κατ' επέκταση στην οικονομική ανάπτυξη την ιστορική εξέλιξη μέσα από την εξέλιξη των πολιτικών θεσμών σε μια πολιτεία, σε μια σύγχρονη αστική δυτική δημοκρατία. Έτσι, ανέδειξαν ουσιαστικά αυτά τα νέα κριτήρια με τα οποία θα μειωθεί το κόστος συναλλαγών και θα οδηγηθούμε σε αποτελεσματικότερες κατανομές μέσα σε μια κοινωνία, βάζοντας τα στο προσκήνιο με τον γενικό όρο θεσμοί. Οι θεσμοί διαμορφώνονται ιστορικά, ανάλογα με τις ανάγκες της κοινωνίας, το οικονομικό σύστημα και τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα. Όλα αυτά, σε συνδυασμό, βέβαια, με την αδυναμία των ως τότε νεοκλασικών οικονομολόγων να προσφέρουν μια ικανοποιητική θεωρία είτε για το πώς μεγεθύνονται οι σύγχρονες δυτικού τύπου δημοκρατίες ή γιατί δεν συγκλίνουν ή πώς ερμηνεύονται οι υπερβολικά υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης των χωρών της Ανατολικής

Ασίας (The East Asian Miracle) οδήγησαν τους ερευνητές σε πιο πολυδιάστατες προσεγγίσεις, με κύριο εκφραστή τα θεσμικά οικονομικά.

Μέσα από αυτά τα ερωτήματα ανέκυψαν οι θεωρίες της ενδογενούς ανάπτυξης της δεκαετίας του '80, όχι μόνο ως συνέχεια των αδυναμιών του υποδείγματος του Solow, αλλά και σε άμεση αντίθεση από την ως τότε θεσμική προσέγγιση, οι οποίες αποπειράθηκαν να ερμηνεύσουν τις όποιες αδυναμίες των ως τότε προσεγγίσεων. Το 1986 λοιπόν, ο Paul M. Romer δημοσιεύει ένα από τα πρώτα υποδείγματα των θεωριών ενδογενούς μεγέθυνσης. Αφορά ένα μοντέλο ανταγωνιστικής ισορροπίας με ενδογενή την τεχνολογική μεταβολή όπου η γνώση θεωρείται εισροή στην παραγωγή και έχει αύξουσα οριακή παραγωγικότητα. Έτσι, η μακροπρόθεσμη ανάπτυξη οφείλεται στη συγκέντρωση γνώσης από διορατικά και μεγιστοποιούντα τα κέρδη/ωφέλεια άτομα. Οι αύξουσες αποδόσεις οφείλονται ακριβώς στο γεγονός ότι η όποια επένδυση για γνώση έχει φθίνουσες αποδόσεις για την εταιρεία αλλά όχι και για το σύνολο της κοινωνίας δεδομένου ότι δεν μπορεί να μη φανερωθεί η γνώση αλλά ούτε να αποτελέσει πατέντα για αυτό και θεωρείται ότι έχει θετικές εξωτερικότητες. Στο μοντέλο αυτό θα υπάρξει μια ανταγωνιστική ισορροπία η οποία δεν θα είναι άριστη κατά Παρέτο χωρίς όμως αυτό να σημαίνει την απώλεια της ερμηνευτικής του ικανότητας για την ανάπτυξη ιστορικά χωρίς κρατικό παρεμβατισμό.

Δύο χρόνια αργότερα (1988) ο Lucas υποθέτει δύο είδη κεφαλαίου. Το φυσικό κεφάλαιο που συσσωρεύεται και χρησιμοποιείται στην παραγωγή με μια δεδομένη τεχνολογία και το ανθρώπινο κεφάλαιο που βελτιώνει την παραγωγικότητα της εργασίας αλλά και αυτή του φυσικού κεφαλαίου. Το μοντέλο του Lucas προβλέπει αρχικά ότι χωρίς εμπόριο το οριακό προϊόν του φυσικού κεφαλαίου τείνει σε μια σταθερά που εξαρτάται από το συντελεστή προεξόφλησης. Η ισορροπία θα εξαρτάται από τις αρχικές συνθήκες με συνέπεια να παραμένουν φτωχές οι φτωχές χώρες και να πλουτίζουν οι πλούσιες. Αν ανοίξουν οι οικονομίες και έχουμε ελεύθερο εμπόριο η κατάσταση θα παραμείνει όπως είχε και πριν χωρίς εμπόριο. Εισάγοντας όμως κινητικότητα της εργασίας όλα εξαρτώνται από το μέγεθος των εξωτερικοτήτων της διάχυσης της γνώσης του ανθρώπινου κεφαλαίου. Αν, λοιπόν, υφίστανται οι εξωτερικότητες ο μισθός της εργασίας θα αυξάνεται καθώς αυξάνεται ο πλούτος σε μια οικονομία και αν υπάρχει κινητικότητα, το ανθρώπινο κεφάλαιο θα σπεύσει προς τις πλούσιες χώρες.

Ο Rebelo (1991) ξεφεύγει από την πεπατημένη των προηγούμενων και αναπτύσσει μια θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης χωρίς ωστόσο να υποθέτει αυξημένες αποδόσεις κλίμακας (υποθέτει σταθερές) και χωρίς επίσης να μελετά μονοπάτια ανάπτυξης μη σταθερούς ισορροπίας. Έτσι, θεωρώντας μια γραμμική συνάρτηση παραγωγής στο απόθεμα του κεφαλαίου, επικεντρώνεται σε όλη την ανάλυση του στις επιπτώσεις της φορολόγησης στο ποσοστό μεγέθυνσης. Η επιλογή του αυτή συνίσταται αρχικά στο γεγονός ότι η φορολογική πολιτική διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα και κατά δεύτερο λόγο ότι οι επιπτώσεις της φορολογίας είναι ενδεικτικές των επιπτώσεων που έχουν άλλες κυβερνητικές πολιτικές. Τελικά, συμπεραίνει σε αντίθεση με τον Romer ότι οι αύξουσες αποδόσεις και οι εξωτερικότητες δεν είναι αναγκαίες για να παρατηρηθεί μεγέθυνση. Επιπλέον, σε αντίθεση και με τον Lucas, η τάση για μετανάστευση αναδεικνύεται και χωρίς την παρεμβολή των εξωτερικοτήτων. Σε ότι αφορά την φορολογική πολιτική, διαπιστώνει από προηγούμενες μελέτες σε διαστρωματικά δεδομένα ότι – όπως προβλέπει και το μοντέλο του – η φορολογική πολιτική συσχετίζεται αρνητικά με τους ρυθμούς μεγέθυνσης.

Η διαφανόμενη αδυναμία ερμηνείας κάποιων χαρακτηριστικών της ανάπτυξης από τις θεωρίες ενδογενούς μεγέθυνσης, δηλαδή του προσδιορισμού εκείνων των προσδιοριστικών παραγόντων που επιφέρουν τις διαφορές στα εισοδήματα από χώρα σε χώρα, δίνει νέα ώθηση στην περαιτέρω ανάπτυξη της βιβλιογραφίας για τη σχέση οικονομικής ανάπτυξης και πολιτικών θεσμών. Έτσι από της αρχές της δεκαετίας του 1990 αρχίζει να αναπτύσσεται ραγδαία ο κλάδος των θεσμικών οικονομικών (institutional economics). Προηγουμένως όμως, ας αναφέρουμε επιγραμματικά τη λειτουργία των πολιτικών θεσμών στις σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες. Οι θεσμοί, λοιπόν, είναι κανόνες –έγγραφοι ή άγραφοι – οι οποίοι διαμορφώνουν ουσιαστικά δικαιώματα, υποχρεώσεις και πλαίσια μέσα στα οποία οι πολίτες λειτουργούν, επικοινωνούν, επιχειρούν και εν γένει δραστηριοποιούνται. Οι έγγραφοι είναι ασφαλώς το σύνταγμα (constitution) και οι νόμοι και οι άγραφοι είναι το εθιμικό δίκαιο (common law). Ο ρόλος και ο στόχος των θεσμών είναι η εύρυθμη λειτουργία μιας κοινωνίας συνολικά και η μείωση της αβεβαιότητας.

Το επόμενο ερώτημα που προκύπτει είναι πώς οι θεσμοί συνδέονται με τις επιδόσεις της εκάστοτε οικονομίας. Αυτό συμβαίνει πρωτίστως μέσα από το ποιες σχέσεις παραγωγής κατοχυρώνονται συνταγματικά αλλά και από την επίδραση που έχουν στο κόστος συναλλαγών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ένα σύνταγμα μιας

δυτικής δημοκρατίας που κατοχυρώνει θεσμικά το δικαίωμα στην ατομική ιδιοκτησία σε αντίθεση με ένα σοσιαλιστικό σύνταγμα όπως της Κούβας τώρα ή της ΕΣΣΔ παλιότερα που κατοχύρωναν την κοινωνική ιδιοκτησία όλων των μέσων παραγωγής. Οι διαφορές που προκύπτουν από μια φαινομενικά μικρή διαφορά στην διατύπωση είναι τεράστιες στο κάθε κοινωνικό σύστημα, κάτι όμως που ξεπερνά τα όρια της παρούσης εργασίας. Θα αναφέρω, ωστόσο, ένα μικρό νομικό παράδειγμα που ίσως βοηθήσει στην κατανόηση. Σε μια δυτική καπιταλιστική δημοκρατία η κατάχρηση ατομικής ιδιοκτησίας συνιστά ένα από τα πιο σοβαρά εγκλήματα κάτι που δεν ισχύει σε μια σοσιαλιστική δημοκρατία όπου ο σφετερισμός της κοινωνικής ιδιοκτησίας διώκεται ποινικά. Το γεγονός αυτό έχει άμεση επίπτωση στους διαμορφωθέντες θεσμούς με την έννοια ότι προς διαφορετική κατεύθυνση εξελίσσονται οι θεσμοί.

Η συγκεκριμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση αφορά κυρίως τους καπιταλιστικούς πολιτικούς θεσμούς και το πώς αυτοί συμβάλλουν στην ερμηνεία των διαφόρων μικροοικονομικών και μακροοικονομικών φαινομένων, πώς εξηγούν τα διαφορετικά μονοπάτια ανάπτυξης ανάμεσα σε χώρες παγκοσμίως και ποιοί είναι τελικά αυτοί οι πολιτικοί θεσμοί που μπορούν να «μεγιστοποιήσουν» την κοινωνική και ατομική ευημερία σε μια σύγχρονη καπιταλιστική δημοκρατία. Προφανώς, πρόκειται για ερωτήματα που δεν μπορούν να δεχτούν μονοσήμαντη απάντηση ούτε να ερμηνευθούν μονοδιάστατα. Στόχος της παρούσης μελέτης είναι να παρουσιαστούν οι κυριότερες θεωρίες που αφορούν τις οικονομικές επιδόσεις και ερμηνεύονται μέσα από τους θεσμούς και μια κριτική αποτίμηση των θεωριών. Έτσι, στα επόμενα κεφάλαια θα παρουσιαστεί η εξέλιξη των δύο κύριων κατευθύνσεων που έχουν διατυπωθεί ως τις μέρες μας, η Νέα Πολιτική Οικονομία και το Αναπτυξιακό Κράτος, και το πώς ερμηνεύουν τα όποια φαινόμενα ανάπτυξης παγκοσμίως. Στο τέταρτο κεφάλαιο θα παρατεθούν τα επιχειρήματα των «αντιφρονούντων» και θα αποπειραθώ να αποτιμήσω κριτικά όλα όσα παρουσιάστηκαν στην παρούσα μελέτη και στο τελευταίο κεφάλαιο θα ακολουθήσουν κάποια συμπεράσματα.

2. Νέα Πολιτική Οικονομία

Στην ενότητα που ακολουθεί θα γίνει μια απόπειρα παρουσίασης και κριτικής εκτίμησης της βιβλιογραφίας που απαντά στο ερώτημα αν και πως επιδρούν οι πολιτικοί θεσμοί στις επιδόσεις των οικονομιών. Οι περισσότεροι σύγχρονοι οικονομολόγοι της επικρατούσας οικονομικής σκέψης απαντούν, πλέον, θετικά στο παραπάνω ερώτημα. Αρχικά, θα γίνει μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με την προσέγγιση της Νέας Πολιτικής Οικονομίας (ΝΠΟ). Οι μελέτες στα πρώτα στάδια ανάπτυξης ακολουθούν την οδό της θεωρητικής εκτίμησης των οικονομικών φαινομένων και της ερμηνείας αυτών μέσα από τους πολιτικούς θεσμούς και στην πορεία εξειδικεύονται ακόμη περισσότερο μέσω των εμπειρικών εκτιμήσεων.

Πρωτοπόρα θεωρητική εργασία της επικρατούσας οικονομικής σκέψης αναφορικά με το θέμα ήταν η εργασία των North και Thomas το 1973 και γενικότερα οι μελέτες του North που ακολούθησαν. Στο παραπάνω βιβλίο τους υποστήριξαν ότι οι πολιτικοί θεσμοί επηρεάζουν καθοριστικά τις επιδόσεις των οικονομιών και ότι οι θεσμικές αλλαγές προέρχονται από τις αλλαγές στις σχετικές τιμές των προϊόντων. Αυτό προϋπέθετε ότι οι αλλαγές στις σχετικές τιμές δημιουργούν κίνητρα για την βελτίωση των πολιτικών θεσμών – αποτελεσματικοί θεσμοί – μέσω της θεσμικής αλλαγής, κάτι όμως που δεν επιβεβαιώθηκε στην περίπτωση της Ισπανίας όπως ο ίδιος σημειώνει (North 1990).

Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο Stiglitz (1989) που, ουσιαστικά, μιλά για αναγκαίες θεσμικές μεταρρυθμίσεις προκειμένου να παρουσιαστούν καλύτερες οικονομικές επιδόσεις στα αναπτυσσόμενα κράτη. Η προσέγγισή του, εντούτοις, είναι πιο έμμεση. Πιο συγκεκριμένα, αποδίδει τις χαμηλές επιδόσεις σε αποτυχίες των αγορών, δηλαδή σε αναποτελεσματικές αγορές. Η μετατροπή αυτών των αγορών σε αποτελεσματικές, υποστηρίζει ότι θα προκύψει αναγνωρίζοντας αρχικά τα αίτια της αναποτελεσματικότητας και δημιουργώντας τους απαιτούμενους πολιτικούς θεσμούς, *μη αγοραίους θεσμούς* όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο άρθρο του με την κυβέρνηση πρωτοπόρα στην εν λόγω διαδικασία.

Το 1981 ο North εγκαταλείπει την άποψη της αποτελεσματικότητας των θεσμών και υποστηρίζει ότι η αστική εξουσία μηχανεύτηκε δικαιώματα ιδιοκτησίας

βάσει των συμφερόντων της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, μαζί με το αυξημένο κόστος συναλλαγών την επικράτηση αναποτελεσματικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Έτσι ερμηνεύθηκε από τον North η ύπαρξη σε πολλές δυτικές οικονομίες δικαιωμάτων ιδιοκτησίας που δεν παράγουν οικονομική μεγέθυνση. Αναπόφευκτη ήταν, λοιπόν, η δημιουργία κάποιων αντιφάσεων, σύμφωνα πάντα με την θεωρία του, όπως το γεγονός ότι ο ανταγωνισμός δεν εξαφάνισε τα αναποτελεσματικά δικαιώματα ιδιοκτησίας ή το ότι δεν υπήρξε μίμηση σε πολιτικές πιο πετυχημένων οικονομιών ή και ακόμη η ερμηνεία της διαφορετικής επίδοσης των οικονομιών για μεγάλες χρονικές περιόδους.

Ο North (1987) στην προσπάθεια του να βελτιώσει την προηγούμενη προσέγγισή του αποπειράται να αναλύσει το κόστος συναλλαγής (Coase 1960), το οποίο βέβαια προέρχεται από τις ισχύουσες αναποτελεσματικότητες μεταξύ των οικονομούντων ατόμων και τις επιπτώσεις του στην οικονομική μεγέθυνση. Θεωρεί, λοιπόν, ότι το κόστος συναλλαγής είναι ο καθρέπτης της επίδοσης των οικονομιών. Αριθμεί τέσσερις μεταβλητές που περιέχονται στο κόστος συναλλαγής και επηρεάζουν την οικονομική μεγέθυνση. Η πρώτη είναι το κόστος μέτρησης είτε της αξίας των αγαθών ή της επίδοσης των οικονομούντων ατόμων. Η δεύτερη είναι η προκύπτουσα από το μέγεθος της αγοράς διαδικασία ανταλλαγής. Ακολουθεί η ικανότητα επιβολής (enforcing) και τέλος οι ιδεολογικές αποχρώσεις. Οι παραπάνω μεταβλητές συνδυάζονται προκειμένου να δώσουν διάφορες μορφές οικονομικής οργάνωσης. Ωστόσο, μία είναι η μορφή που συνάδει με διατηρήσιμη οικονομική μεγέθυνση, όπως ισχυρίζεται ο North, και αναφέρει την απρόσωπη ανταλλαγή με τον «επιβολέα» – κράτος – ως τον τρίτο παράγοντα. Έτσι, συμπεραίνει ότι μια καλή δομή της νομοθεσίας και αποτελεσματικοί τρόποι επιβολής της συνδράμουν στην μεγέθυνση του κοινωνικά παραγομένου συνολικού προϊόντος.

Το 1990 πραγματοποιεί μια ακόμα πιο λεπτομερή ανάλυση των θεσμών, της θεσμικής αλλαγής, του συσχετισμού αυτών με την εκάστοτε οικονομική επίδοση και κατά συνέπεια τα μονοπάτια μέσα από τα οποία συσχετίζονται οι πολιτικοί θεσμοί με την οικονομική πρόοδο, ολοκληρώνοντας ουσιαστικά αυτό που είχε ξεκινήσει τα προηγούμενα χρόνια. Ισχυρίζεται ότι οι θεσμοί είναι αυτοί που εξηγούν την ύπαρξη αποτελεσματικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και τις διαφορές στην ανάπτυξη. Σε όλο το έργο του, συγκρίνοντας την ανάπτυξη μεταξύ της Αγγλίας και της Ισπανίας ή των ΗΠΑ και της Λατινικής Αμερικής και γενικότερα αυτές με τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, αποκρίνεται ότι ισχυρά, θεσμικά κατοχυρωμένα δικαιώματα ιδιοκτησίας και

μηχανισμοί επιβολής των συμβολαίων – ουσιαστικά μιλά για μείωση της αβεβαιότητας – συνέβαλαν στην σημερινή (1990) κατάσταση των χωρών. Αν και καπιταλιστικοί θεσμοί, όπως οι προηγούμενοι, ευνοούν την οικονομική μεγέθυνση σε όλο τον κόσμο λιγότερο ή περισσότερο, θα έπρεπε να αποτιμηθεί, σε κάθε περίπτωση, το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα όλα αυτά. Για παράδειγμα, η Ισπανία ήταν κατακτημένη μέχρι τα μέσα του 17^{ου} αιώνα από τους Μαυριτανούς, σε αντίθεση με την Αγγλία που ήταν αγγλική από την πτώση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Επιπροσθέτως, και οι δύο χώρες είχαν αποικίες αλλά σε αντίθεση με την Ισπανία η Αγγλία τις διατήρησε μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Το ίδιο ισχύει και για τις ΗΠΑ οι οποίες αν και δεν είχαν αποικίες, αναπτύχθηκαν προκαλώντας τεράστιες ζημίες στους γηγενείς κατοίκους και εκμεταλλευόμενοι τους πλούσιους παραγωγικούς πόρους της επικράτειας τους. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθώ στην κριτική του στους νεοκλασικούς οικονομολόγους και τον χωρίς θεσμούς κόσμο –όπως τον αποκαλεί – που υιοθετούν στα μοντέλα τους. Αντί αυτού, υποτίθεται μια δομή σιωπηρών κινήτρων που υποκινεί τα μοντέλα τους χωρίς όμως να γίνεται κάποια προσπάθεια ερμηνείας της, κάτι που δεν ισχύει στην περίπτωση της θεσμικής προσέγγισης που συνιστά μια διεπιστημονική εκτίμηση των φαινομένων και κατά συνέπεια είναι πιο ολοκληρωμένη.

Το 1994 με την θεσμική/γνωστική (institutional/cognitive) προσέγγισή του, της οποίας οι συνέπειες αριθμούνται παρακάτω, κάνει το επόμενο βήμα προτείνοντας πιο απτούς πολιτικούς θεσμούς στο πλαίσιο κατοχύρωσης της ατομικής ιδιοκτησίας, επικρίνοντας παράλληλα τα εργαλεία και της προτάσεις της νεοκλασικής σκέψης. Μια πρώτη συνέπεια είναι ότι η μεταφορά και εφαρμογή πετυχημένων καπιταλιστικών θεσμών στις οικονομίες όπου υπήρξε η παλινόρθωση του καπιταλισμού δεν αποτελεί ικανή συνθήκη για μεγέθυνση. Χαρακτηριστικά, αναφέρει:

Η ιδιωτικοποίηση δεν αποτελεί πανάκεια για την επίλυση του προβλήματος της κακής οικονομικής επίδοσης.

Δευτερευόντως, εξαιτίας της προσήλωσης σε μεγάλο βαθμό στις ανεπτυγμένες δυτικές κοινωνίες, όσον αφορά τον τρόπο δημιουργίας και κατοχύρωσης αποτελεσματικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, δεν έχουν εξαχθεί ισχυρά συμπεράσματα για τις αναπτυσσόμενες οικονομίες της Αφρικής, της Ασίας και της Ανατολικής Ευρώπης. Ωστόσο, κάποιες βασικές προτάσεις από τις ως τώρα μελέτες είναι ότι:

- Θα υπάρξουν σταθεροί πολιτικοί θεσμοί αν αναληφθεί η επιβολή αυτών από οργανισμούς που ευνοούν την συνέχεια της ύπαρξής τους.
- Αλλαγή των θεσμών και των γνωσιοθεωριών (belief system) προκειμένου να πετύχει η μεταρρύθμιση.
- Ανάπτυξη τρόπων συμπεριφοράς που θα στηρίζουν και θα νομιμοποιούν τους νέους κανόνες με στόχο την σταθερότητα των μηχανισμών επιβολής τέτοιων πολιτικών.
- Η μακροπρόθεσμη οικονομική μεγέθυνση απαιτεί την κυριαρχία του νόμου, σε αντίθεση με την βραχυπρόθεσμη όπου ένα πιο απολυταρχικό καθεστώς μπορεί να επιφέρει πρόσκαιρα αποτελέσματα.
- Ανεπίσημοι περιορισμοί – που επιβάλλονται – ευνοϊκοί προς την μεγέθυνση μπορούν να βοηθήσουν ακόμα και αν υπάρχουν ασταθείς και δυσμενείς πολιτικοί κανόνες.

Η μελέτη των περιπτώσεων των χωρών της Ανατολικής Ασίας (World Bank Research Bulletin 1993), της Νέας Ζηλανδίας Bale και Dale (1998), αλλά και της Χιλής (Carter και Barham το 1996 και Kurtz το 2001) έρχονται να ενισχύσουν μέχρι κάποιο σημείο τα αποτελέσματα του North. Επί της ουσίας, η πρώτη προασπίζεται μια υιοθετημένη πολιτική/στάση της Παγκόσμιας Τράπεζας προκειμένου να αποδείξει αρχικά ότι οι προτεινόμενες στρατηγικές είναι συμφέρουσες και αποτελεσματικές για τις αναπτυσσόμενες οικονομίες (όπως ήταν πριν μεταξύ άλλων οι Τίγρεις της Ανατολικής Ασίας). Η θεσμική παρέμβαση του κράτους ήταν νευραλγική σε κάποιους τομείς και χωρίς αυτήν δε θα παρατηρούσαμε τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Έτσι, η μακροοικονομική σταθερότητα, η παιδεία και οι αυστηροί χρηματοοικονομικοί θεσμοί – χωρίς να γίνεται εκτενής αναφορά των πεπραγμένων – προσέφεραν το ευνοϊκό για την μεγέθυνση θεσμικό περιβάλλον και οδήγησαν στα σημερινή κατάσταση των χωρών αυτών.

Στο πνεύμα της φιλελευθεροποίησης της αγοράς κινείται και η έρευνα των Carter και Barham (1996). Οι συγγραφείς παρουσιάζοντας τρεις προηγούμενες εμπειρικές έρευνες για την αγροτική παραγωγή σε τρεις χώρες της Λατινικής Αμερικής και τον τρόπο με τον οποίο εξελίχθηκε αυτή στις εν λόγω χώρες, αναλύουν μικροοικονομικά τις πηγές των στρεβλώσεων που παρατηρήθηκαν στις τρεις χώρες. Διαπιστώνουν αρχικά από προηγούμενες έρευνες ότι η φιλελευθεροποίηση και η εξαγωγικά κατευθυνόμενη ανάπτυξη στην Χιλή και στη Παραγουάη οδήγησε στην συγκέντρωση της παραγωγής στους μεγαλοαγρότες σε αντίθεση με την κατάσταση

στην Γουατεμάλα όπου οι ίδιες πολιτικές δεν είχαν καμία απολύτως επίπτωση στην κατανομή της αγροτικής γης. Τελικά, αναγάγουν τις παρατηρούμενες στρεβλώσεις στο γεγονός ότι το παιχνίδι δεν παίζεται με ίσους όρους (level playing fields).

Οι Bale και Dale (1998) αναδεικνύουν την σημαντικότητα των πολιτικών θεσμών στην οικονομική επίδοση της Νέας Ζηλανδίας πιο τεχνοκρατικά και ορμώμενοι από την αναδιάρθρωση του δημόσιου τομέα που συνέβη εκεί. Η εν λόγω χώρα αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα που αποτελούσαν τροχοπέδη στην ανάπτυξή της. Συγκεκριμένα, τα σημαντικότερα δύο ήταν ότι τα υπουργεία φαινόταν να έχουν την δική τους πολιτική ατζέντα, την οποία δεν μπορούσαν να αλλάξουν οι αιρετοί και η γραφειοκρατία που έμοιαζε να υπονομεύει την κυβέρνηση εφόσον όλα τα τμήματά της ήταν υπερφορτωμένα σε προσωπικό, κακοδιαχειριζόμενα και αναποτελεσματικά. Έτσι, η κυβέρνηση όταν αποφάσισε να αναμορφώσει την κατάσταση προέβη στις παρακάτω κινήσεις. Αρχικά, μετοχοποίησε τις κρατικές επιχειρήσεις και δη τις εμπορικές, γεγονός που σημαίνει ότι τα κριτήρια των αποφάσεων ήταν ιδιωτικοοικονομικά, υπήρχε ευέλικτη διοίκηση, έλεγχος επιδόσεων και τα συναφή κριτήρια που λειτουργούν ιδιωτικές επιχειρήσεις. Έτσι, καθιέρωσε ξεκάθαρα τη λογοδοσία των υφισταμένων στους προϊσταμένους τους υπουργούς, απέδωσε μετρήσιμους και μη διαφορούμενους ορισμούς στις επιδόσεις των οργανισμών, εξουσιοδότησε τα υψηλά ιστάμενα διοικητικά στελέχη, έδωσε κίνητρα που αντάμειβαν ή τιμωρούσαν τα αποτελέσματα ανάλογα με τα προσυμφωνηθέντα και καθιέρωσε την συνεχή επίβλεψη της εταιρείας και την τακτική αναφορά για την επίδοση του κάθε τμήματος. Τέλος, προχώρησε στην αναμόρφωση της οικονομικής πολιτικής αυτής καθαυτής νομοθετώντας την ανεξαρτησία της κεντρικής τράπεζας και θέτοντας νομοθετικά περιορισμούς στην ασκούμενη δημοσιονομική πολιτική.

Ο Kurtz (2001) κινείται στο ίδιο πνεύμα με τους Carter και Barham (1996) όσον αφορά την Χιλή, αλλά μιλά για το σύνολο της οικονομίας και τις εξαγωγές της, οι οποίες ωστόσο αφορούσαν κυρίως αγροτικά και αλιευτικά προϊόντα. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι

But while “state developmentalism” was important in Chile, it by no means has a “developmental state”.

Ο συγγραφέας για τον λόγο αυτό υποστηρίζει ότι δεν ισχύουν οι νεοφιλελεύθερες ερμηνείες της οικονομικής ανάπτυξης της Χιλής ως τα μέσα της δεκαετίας του 1980 διότι ακριβώς υπήρξε έντονο το στοιχείο της δημόσιας παρέμβασης (public intervention). Αποδίδει την παρέμβαση σε ελλείψεις της αγοράς μιας και η Χιλή ήταν

υποανάπτυκτο κράτος μέχρι και τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις που εφάρμοσε ο δικτάτορας Πινοσέτ σε διάφορους τομείς της οικονομίας αλλά όχι σε όλους. Επί της ουσίας, εφαρμόστηκε η στοχευόμενη φιλελευθεροποίηση σε κάποιους τομείς της οικονομίας με άμεση συνέπεια τους υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης – όχι όμως και διατηρήσιμης – για μια δεκαετία (1975-1985). Συνέπεια δε της κατάστασης αυτής ήταν η υψηλή συγκέντρωση, η ανισότητα και η φτώχεια. Οι τρόποι ενίσχυσης των τομέων που «προωθήθηκαν» δείχνουν την ενεργή συμμετοχή των ΗΠΑ στην «ανάπτυξη» της Χιλής, κριτική που θα αναπτυχθεί σε άλλο μέρος της εργασίας.

Η θεωρητική προσέγγιση του Rodrik (1992) ακολουθεί μια διαφορετική συλλογιστική πορεία. Μέσα από μια διαφορετική προσέγγιση του ρόλου του κράτους, περιγράφει τον ιδιαίτερο ρόλο των οικονομικών θεσμών στην οικονομική μεγέθυνση. Αφού αναφέρει ότι δεν είναι σημαίνουσα η ποσότητα της κρατικής παρέμβασης αλλά η ποιότητα της, διαχωρίζει τα κράτη σε δύο κατηγορίες τα αυτόνομα (autonomous) και στα κατώτερα/υποδεέστερα (subordinate). Τα κράτη της πρώτης κατηγορίας είναι Stacklberg ηγέτες σε ένα παίγνιο οικονομικής πολιτικής. Αυτό σημαίνει ότι όταν δεσμεύονται για την υλοποίηση κάποιας πολιτικής την εφαρμόζουν και ουσιαστικά θέτουν τους κανόνες στην οικονομία. Για τους κανόνες αυτούς δέχεται αξιωματικά ότι ευνοούν την μεγέθυνση. Σε κάθε άλλη περίπτωση, τα κράτη γίνονται Stacklberg ακόλουθοι με συνέπεια τη λειτουργία του ιδιωτικού τομέα με γνώμονα τη μεγιστοποίηση της συνάρτησης χρησιμότητας – συνάρτηση κερδών – χωρίς όμως να υπάρχουν περιορισμοί από το κράτος. Η εν λόγω συμπεριφορά οδηγεί σε κοινωνικά αναποτελεσματικές καταστάσεις και προφανώς όχι σε ανάπτυξη. Αυτό είναι ακριβώς το λιθαράκι του Rodrik στην θεσμική προσέγγιση της οικονομικής ανάπτυξης. Συμπεραίνει, λοιπόν, ότι στόχος είναι η δημιουργία τέτοιων θεσμών – χωρίς όμως να αναφέρει ενδεικτικά κάποιους ή να κατονομάζει – που να καθιστούν τα κράτη αυτόνομα προκειμένου να μεγεθυνθούν.

Την ανάγκη για βελτιωμένους πολιτικούς θεσμούς επικαλούνται επίσης έμμεσα οι Murphy et al (1993) για την επίτευξη του στόχου της μεγέθυνσης, οι οποίοι είναι αυτοί που, επί της ουσίας, αρχίζουν να εξειδικεύουν τα προβλήματα και την κατεύθυνση που θα έπρεπε να έχουν οι πολιτικοί θεσμοί προκειμένου να υπερκεραστούν τα όποια προβλήματα παρουσιάζονται στην αναπτυξιακή πορεία της κάθε χώρας. Οι προσοδοθηρικές συμπεριφορές (rent seeking behavior) συνιστούν τροχοπέδη για την μεγέθυνση, είτε πηγάζουν από τον ιδιωτικό τομέα είτε «καλλιεργούνται» στο δημόσιο τομέα. Στην πρώτη περίπτωση τέτοιες συμπεριφορές

λαμβάνουν τη μορφή ληστείας, πειρατείας, απαλλοτρίωσης (expropriation), αντιδικίας (litigation) δηλαδή απόσπαση προϊόντος από τον ιδιώτη προς όφελος άλλου ιδιώτη ενώ στην δεύτερη συνιστούν αναδιανομή προϊόντος από ιδιώτη είτε προς το κράτος όπως π.χ. φορολογία είτε προς τους δημοσίους υπαλλήλους (bureaucracy), όπως ομάδες πίεσης (lobbying) και διαφθορά (corruption). Επιπλέον, θεωρούν ότι οι ιδιωτικές προσοδοθηρικές συμπεριφορές ασκούνται κυρίως στον παραγωγικό τομέα της οικονομίας ενώ οι δημόσιες στον νεωτεριστικό/καινοτόμο (innovative) τομέα της οικονομίας. Καταλήγουν ότι τέτοιες συμπεριφορές οφείλονται σε πενιχρά δικαιώματα ιδιοκτησίας και απαραίτητη προϋπόθεση για να σταματήσουν είναι η θεσμική κατοχύρωση ισχυρότερων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.

Την ανάλυση τους επιβεβαιώνουν οι εμπειρικές μελέτες των Mauro (1995) αλλά και των Knack και Keefer (1995). Ο Mauro, κάνοντας μια ενδελεχή έρευνα μελετά τις επιπτώσεις της διαφθοράς στην μεγέθυνση. Συμπεραίνει ότι είναι ανάγκη δημιουργίας τέτοιων πολιτικών θεσμών που να υποστηρίζουν την κοινωνική εν γένει ανάπτυξη. Έτσι, με τον τρόπο αυτό ουσιαστικά θεμελιώνει τα θεωρητικά συμπεράσματα των προηγούμενων ερευνητών και τα ενισχύει ακόμη περισσότερο. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιεί δείκτες για την γραφειοκρατική αποτελεσματικότητα (bureaucratic efficiency) και για την πολιτική σταθερότητα (political stability). Στον πρώτο περιλαμβάνονται δεδομένα για την δικαστική λειτουργία (judiciary system), την γραφειοκρατία (red tape) και την διαφθορά ενώ στον δεύτερο υπάρχουν μεγέθη όπως κοινωνική μεταβολή (social change), κατάληψη εξουσίας επαναστατικά (opposition takeover) σταθερότητα στο εργατικό δυναμικό (stability of labor), σχέσεις με τις γείτονες χώρες (relationship with neighboring countries), δείκτες τρομοκρατίας (terrorism indices) και ένας απλός μέσος της θεσμικής αλλαγής (simple average of institutional change). Συναθροίζει όλους τους παραπάνω δείκτες και δημιουργεί ένα μέτρο της θεσμικής αποτελεσματικότητας (institutional efficiency) το οποίο και χρησιμοποιεί σε ορισμένες από τις παλινδρομήσεις του. Η ουσία όμως, του άρθρου είναι η ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο επηρεάζεται η μεγέθυνση από την διαφθορά. Έτσι, ο Mauro διατείνεται ότι η γραφειοκρατική αναποτελεσματικότητα καθώς και η πολιτική αστάθεια επιδρά έμμεσα μειώνοντας το ποσοστό επένδυσης, ή άμεσα οδηγώντας σε μη αποτελεσματική κατανομή της επένδυσης ανάμεσα στους τομείς της οικονομίας. Τελικά, συμπεραίνει ότι δε θα παρατηρηθούν ικανοποιητικοί ρυθμοί μεγέθυνσης εφόσον μειώνεται το ποσοστό της επένδυσης.

Στο ίδιο πνεύμα βρίσκεται και το άρθρο των Knack και Keefer (1995). Οι ερευνητές δέχονται αξιωματικά ότι οι πολιτικοί θεσμοί έχουν σημαντικές επιπτώσεις στις επιδόσεις μιας οικονομίας, οπότε εκτιμούν κάποιες συναρτήσεις παλινδρόμησης με διαφορετικές μεθόδους μέτρησης των πολιτικών θεσμών. (Βασικά, πρόκειται για μεταβλητές που μετρούν την ποιότητα των θεσμών οι οποίες προέρχονται από διαφορετικά ινστιτούτα/ ιδρύματα). Από τις παλινδρομήσεις που διεξάγουν, συμπεραίνουν τα εξής: Α) οι πολιτικοί θεσμοί που προστατεύουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας είναι σημαντικοί για την οικονομική μεγέθυνση σχεδόν όσο και η εκπαίδευση. Β) το αποτέλεσμα των πολιτικών θεσμών στην μεγέθυνση ισχύει ακόμα και όταν θεωρούν μεταβλητή ελέγχου την επένδυση κάτι που σημαίνει ότι η ασφάλεια των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας όχι μόνο επηρεάζει το μέγεθος των επενδύσεων αλλά και το πόσο αποτελεσματικά κατανέμονται οι εισροές. Και Γ) προκύπτουν ισχυρές ενδείξεις για υπό συνθήκη σύγκλιση.

Οι Alesina και Rodrik (1994) πρωτοπορούν καταπιανόμενοι με ένα θέμα που είναι από τα πιο δύσκολα σε ερμηνεία και σε προτάσεις πολιτικής. Σχηματίζουν λοιπόν ένα μοντέλο προσπαθώντας να συνδέσουν την οικονομική μεγέθυνση με τις αναδιανεμητικές πολιτικές και το διερευνούν εμπειρικά. Η δυσκολία του εγχειρήματος ανάγεται στην αντίθεση που προκύπτει από την άσκηση αναδιανεμητικών πολιτικών και της αύξησης της επένδυσης. Συγκεκριμένα, οι αναδιανεμητικές πολιτικές, προκειμένου να είναι επαρκείς και να ενισχύουν την κατανάλωση απαιτούν ένα ισχυρά αναδιανεμητικό φορολογικό σύστημα, το οποίο δημιουργεί στρεβλώσεις στην αγορά. Οι στρεβλώσεις οφείλονται στο γεγονός ότι η υψηλή φορολογία στα κέρδη και στα υψηλά εισοδήματα μειώνει την επένδυση ή το διαθέσιμο προς επένδυση κεφάλαιο. Ενώ, λοιπόν διαπιστώνουν τα παραπάνω, συμπεραίνουν από την εμπειρική τους διερεύνηση ότι η εισοδηματική ανισότητα είναι παράγοντας που επηρεάζει αρνητικά την οικονομική μεγέθυνση και έμμεσα εγείρουν την ανάγκη για πολιτικούς θεσμούς που θα αναιρέσουν την παραπάνω αντίφαση.

Οι Persson και Tabellini (1994) ακολουθούν το ίδιο μονοπάτι (αν και από διαφορετικό πρίσμα) που αφορά κυρίως την αναδιανομή του εισοδήματος και τον τρόπο με τον οποίο αυτή οδηγεί σε μη αποτελεσματικούς θεσμούς αλλά και στα διάφορα φαινόμενα που περιγράφουν οι προγενέστερες μελέτες. Κατασκευάζουν, λοιπόν, ένα θεωρητικό μοντέλο για το πώς επηρεάζει η εισοδηματική ανισότητα το μέσο επίπεδο των βασικών ικανοτήτων των ατόμων και την οικονομική μεγέθυνση.

Ισχυρίζονται ότι η σχέση μεταξύ των μεταβλητών είναι θετική. Στο ίδιο ακριβώς συμπέρασμα, αναφορικά με την επιρροή της εισοδηματικής ανισότητας στην οικονομική μεγέθυνση, οδηγούνται από εκτιμήσεις που αφορούν σε πρώτο στάδιο διαστρωματικά στοιχεία κάποιων χωρών ιστορικά, και κατά δεύτερο λόγο διαστρωματικά στοιχεία μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο από ευρύτερο φάσμα κρατών. Καταλήγουν ότι η εισοδηματική ανισότητα έχει αρνητικές επιπτώσεις στη μεγέθυνση διότι οδηγεί σε πολιτικές που δεν προστατεύουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και δεν επιτρέπουν την πλήρη ιδιωτική εκμετάλλευση των αποδόσεων από τις επενδύσεις. Επιπροσθέτως, διακρίνουν ότι το αποτέλεσμα αυτό παρουσιάζεται μόνο σε δημοκρατικά καθεστάτα.

Όλες οι προηγούμενες εργασίες εντόπιζαν το πρόβλημα και τις συνιστώσες του, ωστόσο περιορίζονταν σε επιμέρους εξειδικεύσεις αυτών. Στο σημείο αυτό η βιβλιογραφία αποκτά μια πιο ολιστική επεξεργασία των μέχρι τώρα συμπερασμάτων με συνέπεια την δημοσίευση πιο ολοκληρωμένων θεωρητικών προσεγγίσεων και μοντέλων. Έτσι, οι Hall και Jones (1999) εισάγουν στην βιβλιογραφία της ΝΠΟ μια νέα έννοια, αυτή της κοινωνικής υποδομής (social infrastructure) πάνω στην οποία βασίζονται και οι επακόλουθες έρευνες. Στο συγκεκριμένο έργο οι ερευνητές ελέγχουν την κοινωνική υποδομή ως προς το ανά εργάτη παραγόμενο προϊόν και εκ των πραγμάτων ο όρος κοινωνική υποδομή περιλαμβάνει το σύνολο των στατιστικών μέτρων (κατάλληλα επεξεργασμένα) που είχε παρουσιαστεί μέχρι και την δημοσίευση της μελέτης τους. Με τον όρο κοινωνική υποδομή εννοούν:

τους πολιτικούς θεσμούς και τις κυβερνητικές πολιτικές οι οποίες προσδιορίζουν το οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο τα άτομα συσσωρεύουν δεξιότητες και οι εταιρείες συσσωρεύουν κεφάλαιο και παράγουν.

Διατείνονται λοιπόν, ότι κύριος προσδιοριστικός παράγοντας της μακροπρόθεσμης επίδοσης μιας οικονομίας είναι η κοινωνική της υποδομή και το αποτέλεσμα που έχει αυτή στην αύξηση του ανά εργάτη παραγόμενο προϊόν και κατ' επέκταση στην ευημερία. Μια αποτελεσματική κοινωνική υποδομή συγκεντρώνει κάποια χαρακτηριστικά, τα εξής:

- Καταστολή της απάτης (suppression of diversion). Η καταπολέμηση του φαινομένου εναπόκειται στη κυβέρνηση η οποία οφείλει όχι μόνο να θέσει τους κανόνες του παιχνιδιού αλλά και να τους επιβάλλει.
- Ο βαθμός στον οποίο μια οικονομία είναι ανοικτή στο ελεύθερο εμπόριο. Το κριτήριο αυτό έχει την έννοια της εξανέμισης των

στρεβλώσεων σε μια αγορά που θα δημιουργούσε η όποια δασμολογική πολιτική.

Το κύριο μέρος της επιχειρηματολογίας τους είναι ότι μια καλή κοινωνική υποδομή δημιουργεί τις συνθήκες για υψηλά ποσοστά επένδυσης σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο. Εκτιμώντας λοιπόν, κάποιες παλινδρομήσεις συναρτήσεων με διαστρωματικά στοιχεία χωρών, επιβεβαιώνουν την σκέψη τους συμπεραίνοντας ότι το επίπεδο του εισοδήματος παρουσιάζει θετική και στατιστικά ισχυρή συσχέτιση με την μεγέθυνση. Επίσης, διαπιστώνουν από τις εκτιμήσεις τις διαφορές στο φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο μεταξύ των κρατών, προερχόμενες από τις διαφορές στην κοινωνική υποδομή, στο εισόδημα και στο μέγεθος της επιρροής που είχε η Δύση στις αναπτυσσόμενες χώρες (όσον αφορά τις τελευταίες).

Στο ίδιο διάστημα ο Rodrik διευρύνει το ερευνητικό πεδίο συνδέοντας την ανάπτυξη ή, καλύτερα, τη μείωση των ρυθμών αυτής με τις κοινωνικές διαμάχες (social conflicts) αλλά και με εξωγενείς διαταραχές (external shocks). Πιο συγκεκριμένα, αποπειράται να εντοπίσει τον τρόπο με τον οποίο αλληλοεπηρεάζονται οι κοινωνικές διαμάχες με τις εξωγενείς διαταραχές αλλά και με τους εγχώριους θεσμούς διαχείρισης κρίσεων (conflict management). Εμβαθύνοντας, θεωρεί ότι με αδύναμους θεσμούς διαχείρισης κρίσεων ή θεσμούς ενσωμάτωσης στην περίπτωση μιας εξωτερικής διαταραχής, οι κοινωνικές διαμάχες (ελλείψει αναδιανομής) που θα προκύψουν θα επιδεινώσουν ακόμα περισσότερο τους ρυθμούς ανάπτυξης. Ουσιαστικά, υποστηρίζει ότι μεμονωμένα οι εξωτερικές κρίσεις δεν προκαλούν ισχυρά ρήγματα σε μια οικονομία και στην ανάπτυξη αυτής αν δεν συνοδεύονται από εσωτερικές κοινωνικές διαμάχες, και γενικότερα αν δεν επικρατεί κλίμα συναίνεσης, επιχειρηματολογία που στην εργασία του την θεμελιώνει εμπειρικά. Ορμώμενος από τα παραδείγματα της Βραζιλίας και της Τουρκίας αποδίδει τις όποιες κοινωνικές διαμάχες σε αποτυχίες συντονισμού (coordination failures) μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Για παράδειγμα, σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης όπου το παραγόμενο προϊόν μειώνεται και υπάρχουν 2 «ομάδες», υπάρχουν δύο τρόποι δράσης. Ο συνεργατικός, όπου και οι δύο οι ομάδες δέχονται τη μείωση που τους αναλογεί και η μη συνεργατική όπου η κάθε ομάδα θα διεκδικήσει να διατηρήσει στο προ κρίσης επίπεδο το μερίδιό του παραγόμενου προϊόντος. Στη δεύτερη περίπτωση οι συνέπειες της μη συνεργατικής λύσης θα επιδεινώσουν ακόμα περισσότερο την κατάσταση με άμεση συνέπεια τη βελτίωση της θέσης μιας ομάδας και την περαιτέρω ενίσχυση των κοινωνικών διαταραχών.

Ο συγγραφέας πιστεύει ότι η μη συνεργατική λύση θα παρουσιαστεί είτε σε κοινωνίες που οι υποβόσκουσες κοινωνικές διαμάχες είναι υψηλές ή σε χώρες η πιθανότητα αποκλεισμού μιας ομάδας από το παραγόμενο προϊόν είναι μεγαλύτερη. Σε κάθε περίπτωση, ακριβώς όταν οι θεσμοί ενσωμάτωσης (για τις αδύναμες κοινωνικά ομάδες) είναι αδύναμοι. Τέτοιοι θεσμοί είναι η δημοκρατία, οι συμμετοχικοί θεσμοί, η ισχύς του νόμου, η υψηλή ποιότητα κυβερνητικών θεσμών και υψηλά επίπεδα κοινωνικής ασφάλισης. Να σημειωθεί όμως εδώ ότι ο συγγραφέας δεν αναφέρει με ποια κριτήρια ορίζονται οι κοινωνικές ομάδες, ποιοι είναι οι εκπρόσωποι τους και πως συμμετέχει η κάθε μία στην παραγωγή και την κατανάλωση του συνολικού προϊόντος της οικονομίας καθώς επίσης και με ποιον τρόπο επηρεάστηκαν χώρες με ισχυρούς θεσμούς (κυρίως οι ανεπτυγμένες) από την κρίση του 1973 και ποια τα αποτελέσματα στη διανομή του προϊόντος ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες. Απαντώντας σε αυτά τα ερωτήματα θα μπορούσε να υποστηρίξει ακόμα περισσότερο την έρευνα του.

Η εμπειρική διερεύνηση του Norton (2003) συμπληρώνει και ενισχύει τα αποτελέσματα των Hall και Jones (1999) και Rodrik (1999). Εδώ ο μελετητής ελέγχει οικονομετρικά το κατά πόσο επηρεάζουν οι πολιτικοί θεσμοί την ευημερία (human well-being), η οποία έννοια εντούτοις είναι άμεσα συνυφασμένη με τις οικονομικές επιδόσεις. Οι πηγές από τις οποίες αντλεί τα στοιχεία του για τις παλινδρομήσεις είναι ίδιες με προαναφερθείσες μελέτες, ωστόσο αντί να θέτει την ανάπτυξη ως μεταβλητή ελέγχου ορίζει αντ' αυτής την ευημερία. Διαπιστώνει το αναμενόμενο αποτέλεσμα που συνάδει και με τις προηγούμενες μελέτες ότι οι πολιτικοί θεσμοί όπως τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και ο οικονομικός φιλελευθερισμός βελτιώνουν την ζωή των ανθρώπων.

Οι Acemoglu et al. (2001) αλλά και Easterly και Levine (2003) προσθέτουν και άλλους παράγοντες οικοδόμησης πολιτικών θεσμών που δεν είχαν γίνει αντικείμενο μελέτης μέχρι την δημοσίευση της εργασίας τους και πιο συγκεκριμένα το ρόλο της γεωγραφικής θέσης και γενικότερα του περιβάλλοντος. Οι πρώτοι, διεξάγουν μια εμπειρική έρευνα όσον αφορά τους θεσμούς που επικράτησαν στις αποικίες, από ποιες χώρες, για ποιους λόγους και ποιες συνέπειες είχαν οι συμπεριφορές αυτές στην μετά την αποικιοκρατία εποχή στην ανάπτυξη τους. Οφείλει να τονιστεί ότι η διαμόρφωση των θεσμών επηρεάζεται από πολλές παραμέτρους κατά τους συγγραφείς εκ των οποίων μία είναι και οι αποικιοκρατικές συνθήκες που παρουσιάστηκαν σε κάθε περιοχή του πλανήτη. Έτσι, για την εξέταση της επίδρασης

των θεσμών στην οικονομία επιλέγουν τις παρατηρούμενες σήμερα θεσμικές διαφορές στις πρώην αποικιοκρατούμενες από τους Ευρωπαίους περιοχές σε σχέση με την οικονομική τους κατάσταση. Η θέση τους βασίζεται σε τρεις παρατηρήσεις. Αρχικά, οι ευρωπαίοι ακολούθησαν διαφορετικές στρατηγικές αποικισμού στις μη αναπτυγμένες χώρες με κύριο στόχο βέβαια την εκμετάλλευση/κλοπή πλουτοπαραγωγικών πόρων. Κατά δεύτερο λόγο, δεν εγκαταστάθηκαν σε όλες τις αποικίες δεδομένου ότι σε κάποιες από αυτές υπήρχαν υψηλά ποσοστά θνησιμότητας, εξαιτίας της υψηλής νοσηρότητας του περιβάλλοντος υποδοχής. Τρίτον, ακόμα και μετά την ανεξαρτητοποίηση των αποικιών οι θεσμοί που είχαν δημιουργηθεί άντεξαν στο χρόνο (είτε ήταν «καλοί» / «αποτελεσματικοί» είτε όχι).

Οι εν λόγω παρατηρήσεις τους οδήγησαν να χρησιμοποιήσουν τα ποσοστά θνησιμότητας ως ένδειξη για την σημερινή οικονομική κατάσταση των πρώην αποικιών. Το σκεπτικό το οποίο ακολουθείται έχει ως εξής. Το ποσοστό θνησιμότητας των εποίκων το έπαιρναν σοβαρά υπόψη οι αποικιοκράτες διότι δεν ήταν διατεθειμένοι να έχουν απώλειες έμφυχου δυναμικού, πέρα από αυτές που θα είχαν από την όποια αντίσταση θα αντιμετώπιζαν κατά την εγκατάσταση. Σε άμεση σχέση λοιπόν με την εγκατάσταση ή μη, στόχος τους ήταν η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Αυτό το έκαναν είτε με την εγκατάσταση και την δημιουργία οργανωμένων θεσμοθετημένων κοινωνιών ή με την μη εγκατάσταση και απλά με την κλοπή των πλουτοπαραγωγικών πόρων. Οι συγγραφείς διατείνονται ότι στα μέρη που εγκαταστάθηκαν οι ευρωπαίοι αποικιοκράτες οι θεσμοί που δημιουργήθηκαν, διατηρήθηκαν και εξελίχθηκαν μέσα στο χρόνο ενώ στα υπόλοιπα μέρη δεν δημιουργήθηκαν θεσμοί. Με αυτό λοιπόν το σκεπτικό ελέγχουν την επιρροή μεταξύ των σημερινών επιδόσεων των πρώην αποικιοκρατούμενων οικονομιών με τους παρατηρούμενους θεσμούς και παρατηρούν ότι στις χώρες όπου τα ποσοστά θνησιμότητας ήταν χαμηλά, αυτές οι χώρες βρίσκονται σε καλύτερη οικονομική κατάσταση σήμερα σε σχέση με τις υπόλοιπες. Κάποια κριτική που θα μπορούσε να γίνει στην εργασία αυτή είναι ότι οι συγγραφείς εστιάζουν αποκλειστικά τη μελέτη τους στις πρώην αποικιοκρατούμενες οικονομίες κάτι που δεν μας προσφέρει δυνατότητα ερμηνείας για τις ανεπτυγμένες οικονομίες σήμερα.

Στο ίδιο περίπου μήκος κύματος κινείται και η εμπειρική διερεύνηση των Easterly και Levine (2003) χωρίς βέβαια να αντιμετωπίζουν κάποια από τις παραπάνω κριτικές θέσεις, ωστόσο διευρύνουν περισσότερο την προσέγγιση των Acemoglu et al. (2001) . Εντούτοις, η μελέτη τους διαφοροποιείται στο γεγονός ότι

δεν περιορίζονται στις εκτιμήσεις τους στα ποσοστά θνησιμότητας των εγκαθιστάμενων όπως των Acemoglu et al. (2001), αλλά κάνουν ένα βήμα παραπέρα και προσθέτουν επιπλέον μεταβλητές που πιθανολογούν ότι εξηγούν την διαμόρφωση των θεσμών και κατ' επέκταση των μετέπειτα οικονομικών επιδόσεων. Κατά συνέπεια στις συναρτήσεις παλινδρομήσεων που εκτιμούν προσθέτουν στα διαστρωματικά στοιχεία επιπλέον μεταβλητές. Αυτές είναι το γεωγραφικό πλάτος (latitude) με την έννοια της δημιουργίας αφιλόξενου περιβάλλοντος για εγκατάσταση, τους φυσικούς πόρους (crops/minerals) που είναι ψευδομεταβλητές και μετρούν αν η χώρα για κάποια περίοδο εξήγαγε ένα σύνολο βασικών προϊόντων (leading commodities) και το αν έχει πρόσβαση στην θάλασσα (landlocked). Επίσης, χρησιμοποιούν έναν ευρύτερο δείκτη για την μέτρηση των θεσμών που περιέχει την ελευθερία έκφρασης και επιλογής (voice and accountability), την πολιτική σταθερότητα και την απουσία έκρυθμων καταστάσεων, την αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης, τον βαθμό παρέμβασης του κράτους (regulation), την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας (rule of law) και την έλλειψη διαφθοράς (freedom from graft).

Χρησιμοποιούν επιπλέον και μακροοικονομικούς δείκτες καθώς και κάποιες πρόσθετες ερμηνευτικές μεταβλητές όπως αυτή για τις φυλετικές και γλωσσικές διαφορές σε μια επικράτεια, το δόγμα στο οποίο πιστεύουν οι περισσότεροι και την προέλευση του εθνικού δικαίου, αν δηλαδή βασίζεται στο γαλλικό ή στο βρετανικό. Από την εμπειρική έρευνα οι Easterly και Levine, αρχικά, διαπιστώνουν ότι η αρχική κατανομή (endowments) ερμηνεύει την οικονομική ανάπτυξη της κάθε χώρας καθώς επίσης και την θεσμική της εξέλιξη. Δευτερευόντως, η αρχική κατανομή ερμηνεύει την ακόλουθη οικονομική εξέλιξη μιας χώρας και χωρίς να ληφθεί υπόψη η επίδραση των θεσμών. Επιπροσθέτως, θεωρούν ότι οι μακροοικονομικές πολιτικές δεν ερμηνεύουν την οικονομική μεγέθυνση αφού μετρηθεί η επίδραση των θεσμών στο επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης. Αυτά βέβαια έρχονται σε αντίθεση με τον Norton (2003) ο οποίος διατείνεται ότι η γεωγραφική τοποθεσία δεν επηρεάζει σημαντικά την ευημερία εξαιρουμένης της αστικοποίησης (urbanization), ανεξάρτητα από την χώρα στην οποία βρίσκεται κάποιος.

Η έρευνα των Rodrik et al (2004) διατηρεί μια κριτική στάση στις εργασίες των Acemoglu et al. (2001), Easterly και Levine (2003) και Hall και Jones (1999) και ειδικά των δύο πρώτων για την γεωγραφική ερμηνεία της ανάπτυξης. Στόχος τους είναι, χρησιμοποιώντας τα εργαλεία των παραπάνω ερευνητών, να ξεχωρίσουν ποια

από τις τρεις τάσεις στην βιβλιογραφία για τον κινητήριο μοχλό της ανάπτυξης ισχύει. Επιγραμματικά αυτές οι τρεις τάσεις είναι:

- a. Η οικονομική ανάπτυξη επηρεάζεται από τη γεωγραφική θέση διότι από αυτή προκύπτουν η ύπαρξη φυσικών πόρων, οι αποστάσεις από άλλες χώρες, η νοσηρότητα του περιβάλλοντος και η ευκολία διάχυσης της γνώσης.
- b. Η δεύτερη τάση είναι η έκταση του διεθνούς εμπορίου εφόσον από αυτό προκύπτει η ολοκλήρωση ή μη των αγορών και η σύγκλιση μεταξύ φτωχών και πλουσίων χωρών.
- c. Και η τρίτη είναι η θεσμική προσέγγιση που δίνει έμφαση στο κανονιστικό πλαίσιο και στο μέτρο που αυτό οδηγεί στην επιθυμητή οικονομική συμπεριφορά.

Εκτιμών, λοιπόν, συναρτήσεις παλινδρομήσεων προκειμένου να διαπιστώσουν εμπειρικά ποιοι παράγοντες από, την γεωγραφική θέση, το διεθνές εμπόριο και τους πολιτικούς θεσμούς ερμηνεύουν την οικονομική μεγέθυνση, αν επιδρούν προσθετικά ή αλληλοεπηρεάζονται, αν είναι όλοι το ίδιο σημαντικοί και αν κάποια από τις ερμηνείες υπερακοντίζει τις άλλες. Τα δεδομένα που χρησιμοποιούν τα δανείζονται από τις εργασίες των Acemoglu et al. (2001) και των Frankel και Romer (1999) και ελέγχουν τις επιπτώσεις του εμπορίου, της γεωγραφικής θέσης και των θεσμών ξεχωριστά στο εισόδημα. Τα αποτελέσματα που τελικά παίρνουν είναι ότι οι θεσμοί υπερισχύουν των υπολοίπων προσεγγίσεων δεδομένου ότι η γεωγραφική θέση και το εμπόριο στις περισσότερες παραστάσεις έχουν διαφορετικό από το αναμενόμενο πρόσημο. Ελέγχοντας, βέβαια, τους θεσμούς επαληθεύεται η άποψη των Easterly και Levine (2003) ότι η γεωγραφική θέση έχει σημαντική επίδραση στο εισόδημα δια μέσου των θεσμών.

Οι Rodrik et al (2004) όμως κάνουν και ένα βήμα παραπέρα και «συνειδητοποιούν» ότι έχουν προσεγγίσει μια πιθανή μεν, αλλά ικανοποιητικότερη δε, ερμηνεία για την συμβολή των θεσμών στην οικονομική εξέλιξη, ωστόσο αυτό δεν συνιστά μια ισχυρά θεμελιωμένη θεωρία ούτε για την ανάπτυξη αυτή καθαυτή ούτε για τους πολιτικούς θεσμούς. Επιπλέον, δεν μπορούν τουλάχιστον να παρουσιάσουν κάποια συμπεράσματα για τις πολιτικές που θα έπρεπε να ακολουθηθούν με στόχο την ανάπτυξη διότι δεν υπάρχουν μετρήσιμες λύσεις για τις ακριβείς προϋποθέσεις βελτίωσης των θεσμών, της ολοκλήρωσης της παγκόσμιας οικονομίας και της αρνητικής γεωγραφικής συγκυρίας.

Οι De Haan et al. (2006) υποστηρίζουν την άποψη της δημιουργίας πολιτικών θεσμών προσανατολισμένους στην ελεύθερη αγορά και σχεδόν ευθυγραμμίζονται σε θέματα άσκησης οικονομικής πολιτικής με το Σύμφωνο της Ουάσινγκτον στην βιβλιογραφική τους ανασκόπηση και στην εμπειρική τους διερεύνηση. Εντούτοις, προσπαθούν να επαληθεύσουν εμπειρικά τον βαθμό στον οποίο οικονομίες που είναι προσανατολισμένες στην αγορά έχουν καλύτερες οικονομικές επιδόσεις σε σχέση με οικονομίες όπου υπάρχει κρατική παρέμβαση. Για τον λόγο αυτό, όπως φαίνεται και στον πίνακα 2 χρησιμοποιούν δείκτες που «μετρούν» την οικονομική ελευθερία (economic freedom) σε μια επικράτεια, οι οποίοι δημιουργήθηκαν από το Heritage Foundation και το Fraser Institute. Χαρακτηριστικά της οικονομικής ελευθερίας είναι η ελεύθερη, νόμιμη και νομικά κατοχυρωμένη απόκτηση ιδιοκτησίας και η χρήση αυτής κατά το δοκούν. Διατείνονται, λοιπόν, ότι η οικονομική απελευθέρωση και η δημιουργία θεσμών προσανατολισμένων στην ελεύθερη αγορά ενισχύουν την οικονομική μεγέθυνση.

Συνοψίζοντας, η Νέα Πολιτική Οικονομία και οι ερευνητές που υποστηρίζουν την παραπάνω προσέγγιση αντλούν την επιχειρηματολογία τους από το γεγονός ότι στις ανεπτυγμένες Δυτικές κοινωνίες κατοχυρώνονται και προστατεύονται από το κράτος θεσμοί που ευνοούν την οικονομική μεγέθυνση. Βασικό στοιχείο αυτών – ακόμα και στην περίπτωση των ερευνητών που αναζητούν τα αίτια της σε ιστορικούς και γεωγραφικούς παράγοντες και την επιρροή αυτών στους υπό διαμόρφωση θεσμούς– είναι η κατοχύρωση του δικαιώματος ιδιοκτησίας, η επιβολή των συναπτόμενων συμβολαίων και ο περιορισμός εν γένει του κράτους στην διαμόρφωση του φιλικού προς την αγορά δικαίου. Η όλη ως τώρα παρουσίαση είχε σαν στόχο να καταδείξει τις κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις της ΝΠΟ και ως επί το πλείστον τη θεωρητική θεμελίωση της σχέσης των πολιτικών θεσμών με τις οικονομικές επιδόσεις. Σε κάθε περίπτωση, οι παραπάνω συγγραφείς αιτιολόγησαν και παρέθεσαν τα επιχειρήματα τους για την ορθότητα της άποψής τους. Η διαπάλη, ωστόσο, των απόψεων, των προσεγγίσεων και ακόμα η διεπιστημονική ζύμωση συνεχίζεται με στόχο την όσο το δυνατό καλύτερη θεμελίωση ή την αναίρεση της εκάστοτε προσέγγισης και απώτερο σκοπό το πλησίασμα της αλήθειας.

3. Αναπτυξιακό Κράτος

Η συγκεκριμένη προσέγγιση αναφέρεται κυρίως στον σημαντικό ρόλο του κράτους για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Η ακόλουθη βιβλιογραφία έχει σαν κύριο χαρακτηριστικό την ουσιαστική κρατική παρέμβαση που θα βοηθήσει στην μεγέθυνση της οικονομίας. Αφορμή για την ανάπτυξη της εν λόγω προσέγγισης ήταν οι απρόσμενα υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης που παρατηρήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας (γνωστότερες ως Τίγρεις της Ασίας), η έλλειψη ανισότητας στη διανομή του εισοδήματος και η ραγδαία αύξησή του κατά κεφαλήν εισοδήματος, και γενικότερα η ευημερία και η ευμάρεια ως αποτέλεσμα της οικονομικής μεγέθυνσης στις συγκεκριμένες χώρες. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι περισσότερες έρευνες που αφορούν την προσέγγιση βασίστηκαν ως επί το πλείστον στην μελέτη 4 κρατών, της Ιαπωνίας, της Ν. Κορέας, της Ταϊβάν και της Σιγκαπούρης. Τα κύρια χαρακτηριστικά του Αναπτυξιακού Κράτους (εφεξής ΑΚ) συνοψίζονται στις έρευνες του Leftwich (1994,1995), θέτοντας παράλληλα την σημαντικότητα των πολιτικών επιστημών και της σημαντικής επιρροής αυτών στην ανάπτυξη, χωρίς όμως η ανάλυση του να ξεφεύγει από τα πλαίσια των προηγούμενων ερευνητών. Είναι σαφές ότι υπήρξαν και άλλοι ερευνητές που τα ανέφεραν (Johnson 1982), αλλά όχι τόσο συγκεντρωμένα και οργανωμένα.

Αρχικά, όμως δίνει έναν ορισμό για το ΑΚ ο οποίος διατυπώνεται ως εξής:

ΑΚ είναι τα κράτη των οποίων οι πολιτικοί έχουν συγκεντρώσει αρκετή δύναμη, αυτονομία και ικανότητα για να σχηματίσουν, κινήσουν και να ενθαρρύνουν την επίτευξη άμεσων αναπτυξιακών στόχων, είτε καθιερώνοντας και προωθώντας τις συνθήκες και την κατεύθυνση της οικονομικής μεγέθυνσης, είτε σχεδιάζοντας τις ευθέως, είτε ακόμα συνδυάζοντας τα δύο παραπάνω.

Παρ' ολ' αυτά, αντιτάσσεται σε αυτό που οι οικονομολόγοι θέτουν ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη – πάντα σε όρους καπιταλιστικής δημοκρατίας – την καλή διακυβέρνηση (good governance), στην οποία αποδίδει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Την υποχρέωση αναφοράς (accountability), με την έννοια ότι οι αιρετοί είναι υπεύθυνοι για τις πράξεις τους.

- Ένα νομικό πλαίσιο ευνοϊκό για την ανάπτυξη, με την έννοια των κανόνων και των νόμων που μειώνουν την αβεβαιότητα για τον ιδιωτικό τομέα, ισονομία και ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας.
- Πληροφόρηση και προσβασιμότητα που σημαίνει αξιοπιστία της κυβέρνησης απέναντι στον ιδιωτικό τομέα σχετικά με τις αποφάσεις της, τους στόχους της και το οικονομικό περιβάλλον.
- Διαφάνεια, η οποία θα ενισχύσει την υποχρέωτική αναφορά, θα περιορίσει την διαφθορά και θα ευνοήσει την συνεργασία μεταξύ κράτους και ιδιωτικού τομέα.

Να σημειωθεί ότι αυτές οι συνθήκες δεν λένε τίποτα για την ευημερία, την ευμάρεια και τα δημοκρατικά δικαιώματα των πολιτών, γεγονός που καθιστά την οικονομική μεγέθυνση αυτοσκοπό και όχι στόχο για την παραπέρα κοινωνική ανάπτυξη. Παρατηρώντας, λοιπόν, 8 χώρες (Μαλαισία, Μποτσουάνα, Σιγκαπούρη, Ταϊβάν, Κορέα, Κίνα, Ινδονησία και Ταϊλάνδη) οι οποίες είχαν ποσοστά ανάπτυξης άνω του 4%, διαπιστώνει κάποια κοινά χαρακτηριστικά τα οποία είναι αυτά που σημαίνουν το ΑΚ. Αυτά είναι:

1. Ανεξάρτητα από το αν ήταν δημοκρατικά ή όχι, σε όλα τα κράτη επικρατούσε ένα κόμμα που κυβερνούσε σε όλη την περίοδο αναφοράς. Έτσι, υπήρχαν μονοκομματικές κυβερνήσεις είτε γιατί δεν υπήρχαν άλλα κόμματα ή διότι ήταν απολυταρχικά καθεστώτα ή επειδή είχε σχηματιστεί ένας συνασπισμός κομμάτων που εκλέγονταν σε κάθε εκλογική διαδικασία για μεγάλο χρονικό διάστημα.
2. Στις εν λόγω χώρες είχε επικρατήσει αποφασισμένη, με στόχους και προσανατολισμένη στην ανάπτυξη ελίτ (developmental elites), η οποία ήταν σχετικά αδιάφθορη. Η δύναμή τους είχε αυξηθεί λόγω των καλών σχέσεων που είχαν αναπτύξει η πολιτική και στρατιωτική γραφειοκρατία καθώς και η κυβέρνηση με τις επιχειρήσεις, κατάσταση σπάνια για τις δυτικές δημοκρατίες και την έννοια της καλής διακυβέρνησης. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι ελίτ δεν ήταν αυτούσιες υπάρξεις αλλά συχνά σχηματισμοί συνασπισμών ατόμων με διαφορετικά συμφέροντα και επίσης δεν υπήρχε κυριαρχία ενός ανθρώπου (βασιλιάς, δικτάτορας), όπως ίσχυε σε πολλά Αφρικανικά κράτη.

3. Η σχετική αυτονομία των εν λόγω ελίτ και των κρατικών θεσμών που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο τους, ουσιαστικά το πανίσχυρο κράτος, συνέβαλλε στην οικονομική μεγέθυνση, ανεξάρτητα από το αν το κράτος ήταν δημοκρατικό ή όχι. Αυτό σημαίνει ότι το κράτος και αυτοί απολάμβαναν ένα είδος ανεξαρτησίας από τα όποια συντεχνιακά, ταξικά ή τοπικά συμφέροντα και κατά συνέπεια μπορούσαν να τα υπερκεράσουν σε όφελος πάντα το καθαρό εθνικό συμφέρον, κατάσταση που δεν σημαίνει ότι και τα συμφέροντα αυτά ωφελήθηκαν, αν και δεν ήταν αρχικός στόχος του ΑΚ αλλά το σχετιζόμενο αποτέλεσμα .
4. Άμεση συνέπεια της παραπάνω κατάστασης ήταν η δημιουργία πολιτικών θεσμών που είχαν στόχο την οργάνωση των κρίσιμων αλληλεπιδράσεων μεταξύ του κράτους και της οικονομίας. Αυτοί ήταν οι οικονομικές γραφειοκρατίες, η ουσία της στρατηγικής οικονομικής κατεύθυνσης στα κράτη αυτά, ή οι "πράκτορες" τους. Η διαφορά αυτών με την γενικότητα των θεσμών κεντρικού σχεδιασμού σε άλλες αναπτυσσόμενες χώρες ήταν η δύναμή, αυτονομία, τεχνική ικανότητα και «ανοσία» στην διοίκηση και κατεύθυνση, της αναπτυξιακής πολιτικής καθώς και της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.
5. Στα συγκεκριμένα κράτη διαπιστώθηκε επίσης ότι η όποια κοινωνική αντίδραση είτε δεν υπήρχε (διότι είχε καταπιεστεί), ή ελέγχονταν από το κράτος (πχ εργατικά συνδικάτα). Ο όρος που χρησιμοποιεί είναι civil society και με αυτόν εννοεί όλες τις κοινωνικές οργανώσεις πάνω από το επίπεδο της οικογένειας και κάτω από το επίπεδο του κράτους. Έτσι, ονομάζει ο συγγραφέας το ισχυρό κράτος, εφόσον είχε την δύναμη διείσδυσης σε κάθε οργάνωση και μετέπειτα συντονισμού αυτής μέσα από τις ίδιες της τις υποδομές. Στην κατάσταση αυτή βοήθουσε και η νομοθεσία εσωτερικής ασφάλειας, η μυστική αστυνομία και οι κομματικές οργανώσεις.
6. Η δύναμη, η εξουσία και η σχετική αυτονομία των χωρών αυτών καθιερώθηκε πρόωρα στην αναπτυξιακή τους ιστορία με την έννοια ότι δεν πρόλαβε το εγχώριο ή αλλοδαπό κεφάλαιο να αποκτήσει σημαντική δύναμη. Συνεπώς, σε συνδυασμό με την ανύπαρκτη κοινωνική αντίδραση το κράτος είχε αποκτήσει "ανοσία" στα ιδιωτικά οικονομικά συμφέροντα, καθορίζοντας παράλληλα τον ρόλο τους στην αναπτυξιακή διαδικασία.

7. Εντέλει, τα καθεστώτα των εν λόγω χωρών δεν ήταν ιδιαίτερα ευχάριστα για τους λαούς τους, αν και θα μπορούσαν να ονομαστούν νόμιμα (δεδομένης της δημοτικότητας που απολάμβαναν), αλλά συνέβαλλαν σημαντικά στην συνεχή απόλαυση των καρπών της οικονομικής μεγέθυνσης. Εκεί αποδίδεται και η διατήρηση τους στην εξουσία για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς κάποια κοινωνική αντίδραση. Ωστόσο, χρίζει μνείας η ενσωμάτωση και, σε ορισμένες περιπτώσεις, η καταστολή του εργατικού και φοιτητικού κινήματος, καθώς και σε διάφορα άλλα πολιτικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα κινήματα, που αντιτάχθηκαν στις πολιτικές που ακολουθήθηκαν.

Συνοψίζοντας, ο Leftwich επί της ουσίας θεωρεί ότι η ανάπτυξη είναι αποτέλεσμα ενός είδους απολυταρχικής διακυβέρνησης και ότι μια τέτοια κατάσταση είναι μονόδρομος προκειμένου να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα, δηλαδή, οι υψηλοί ρυθμοί μεγέθυνσης. Επιπροσθέτως, η θεωρία αυτή υπήρξε τρόπον τινά «υπερπολιτισμική» με την έννοια ότι λειτούργησε μέσα σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια, όσον αφορά τουλάχιστον τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και δεν αποκλείεται η όποια κοινωνική εξέλιξη και στη συνέχεια διαφοροποίηση. Εντέλει, ο συγγραφέας υποστηρίζει την πρωτοκαθεδρία της πολιτικής επιστήμης στην ερμηνεία της ανάπτυξης.

Προκύπτουν όμως κάποια εύλογα ερωτήματα. Τι προηγήθηκε σε ερευνητικό επίπεδο πριν τη δημοσίευση της έρευνας του Leftwich; Ποιο εξελικτικό μονοπάτι ακολουθήθηκε, το οποίο μας οδήγησε στον όρο ΑΚ; Κάποιες από τις πρώτες μελέτες ιστορικά δημοσιεύονται από την Amsden που μελετά τις αιτίες των καλών επιδόσεων της Ταϊβάν (Amsden 1979) αλλά και της Ν. Κορέας (Amsden 1989). Χωρίς να χρησιμοποιεί την ορολογία που καθιερώθηκε μεταγενέστερα. Στην πρώτη, ισχυρίζεται ότι ο ιδιότυπος κρατισμός (Étatisme) ευθύνεται και συνέβαλλε σημαντικά στην οικονομική μεγέθυνση της χώρας. Αντιπαραθέτει την άποψη της απέναντι πρώτον, στη σχολή των νεοκλασικών θεωρώντας ότι το κράτος ήταν ο βασικός παράγοντας συσσώρευσης κεφαλαίου και όχι ο ιδιωτικός τομέας. Δεύτερον, στους υποστηρικτές της θεωρίας της εξάρτησης (dependency theory) διότι ανάγει την ιμπεριαλιστική επέμβαση σε βασικό αναλυτικό εργαλείο, χωρίς όμως να είναι σε θέση να ερμηνεύσει την πορεία της Ταϊβάν, δεδομένου ότι δεν υπήρξε τέτοια εκεί σύμφωνα με την συγγραφέα. Ακριβώς, για τον λόγο αυτό είναι ακατάλληλη (η θεωρία της εξάρτησης), σε αντίθεση με την παρατήρηση και ερμηνεία των ενδογενών παραγωγικών και κοινωνικών σχέσεων.

Προσπαθώντας να εμβαθύνει στο θέμα προσπαθεί να ερμηνεύσει την οικονομική μεγέθυνση στην Ν. Κορέα, τις αιτίες αυτής καθώς και το φαινόμενο της "αργοπορημένης εκβιομηχάνισης" (late industrialization), όπως ονομάζει την κατάσταση και την εξέλιξη της χώρας. Στο σημείο αυτό δεν προσπαθεί να αντιπαραβάλει την προσέγγιση της έναντι σε άλλες, όπως προηγουμένως, αλλά ενισχύει περισσότερο τις στοχευμένες δράσεις που πιστεύει ότι θα πρέπει να έχει ένα κράτος που κάνει τα πρώτα του αναπτυξιακά βήματα. Στις αργοπορημένες κοινωνίες εντάσσει και άλλες χώρες, στις οποίες έλαβε χώρα η εκβιομηχάνιση σε κάποιο χρονικό σημείο μετά τον 20ο αιώνα σε αντίθεση με χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής. Οι πολιτικοί θεσμοί που αναπτύχθηκαν βασίστηκαν στην εκμάθηση δανεισμένης τεχνολογίας, στους χαμηλούς μισθούς, στις κρατικές επιδοτήσεις και στην συνεχή αύξηση της παραγωγικότητας. Η συγγραφέας θεωρεί απαραίτητη προϋπόθεση και ισχυρό συντονιστή μιας τέτοιας κατάστασης ένα σθεναρό κράτος. Το κράτος αυτό καθοδηγεί και κατευθύνει την μεγέθυνση στον ιδιωτικό τομέα και σχηματίζει την βιομηχανική δομή. Τοιουτοτρόπως, αναπτύχθηκαν μεγάλες, υπάκουες και διαφοροποιημένες επιχειρηματικές ομάδες, με συνέπεια την πειθαρχία αυτών απέναντι στο κράτος και την μικρότερη ευελιξία των δυνάμεων της αγοράς.

Ο Johnson (1982), σε αντίθεση με την Amsden που εκτιμά την κατάσταση στην Ταϊβάν, θέτει ως βάση το παράδειγμα της Ιαπωνίας και τον ρόλο του Υπουργείου Διεθνούς Εμπορίου και Βιομηχανίας (Ministry of International Trade and Industry, εφεξής MITI), στην αναπτυξιακή πορεία της Ιαπωνίας, ερμηνεύει πολιτικά και οικονομικά τις προϋποθέσεις που ίσχυαν στην Ιαπωνία και έφεραν το συγκεκριμένο αποτέλεσμα, εκτιμώντας παράλληλα και τις εξελίξεις στην Κορέα και στην Ταϊβάν. Έρχεται επίσης, σε αντίθεση με την Amsden, με την έννοια ότι η Ταϊβάν (όπως βέβαια και η Κορέα) δεν είχαν τόσο μεγάλες αγορές που θα μπορούσαν από μόνες τους να υποστηρίξουν τέτοια ανάπτυξη οπότε η ανάμιξη εξωτερικών παραγόντων καθίσταται αναγκαία. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι το φαινόμενο της Ιαπωνίας δεν οφείλονταν στον αυστηρό σχεδιασμό της οικονομίας, όπως στα κράτη που εποικοδομούνταν ο σοσιαλισμός ούτε στο αόρατο χέρι του καπιταλισμού, αλλά σε μια "ανάμιξη" αυτών, δηλαδή κοινωνικής κατεύθυνσης και μηχανισμών της αγοράς που της απέδωσε τον όρο "κρατικά κατευθυνόμενος καπιταλισμός" (state directed capitalism). Με την ανάλυσή του ισχυρίζεται ότι καθιερώθηκαν διευρυμένες κρατικές υπηρεσίες ελέγχου για να υπερκεράσουν το μειονέκτημα της αργοπορημένης εκβιομηχάνισης, χωρίς όμως να απειλείται η

ιδιωτική πρωτοβουλία. Έτσι, το ΜΙΤΙ μέσω κάποιων γραφειοκρατικών μηχανισμών είχε μεγάλη διεισδυτικότητα στα τεκταινόμενα στην αγορά, με συνέπεια είτε την προώθηση καρτέλ και συγχωνεύσεων είτε τον μετασχηματισμό ολόκληρων βιομηχανικών τομέων.

Οι εργασίες αυτές οδήγησαν στην δημοσίευση του όρου αναπτυξιακό κράτος για πρώτη φορά στον White (1984) ο οποίος υποστηρίζει ότι τα Οικονομικά της Ανάπτυξης ως επιστημονικός κλάδος και ο ρόλος του κράτους ως οργανωτής της οικονομικής δραστηριότητας είναι αδιαχώριστα. Η έρευνα του έχει σαν στόχο να μελετήσει την σοσιαλιστική εκβιομηχάνιση σε χώρες του τρίτου κόσμου. Ο συγγραφέας πιο συγκεκριμένα μετρά την ανάπτυξη σε όρους εκβιομηχάνισης της οικονομίας και αποδίδει σε τρεις παράγοντες την ικανότητα του κράτους να επεμβαίνει θετικά, τους εξής:

1. Την κοινωνική του φύση (social nature) που αφορά τα πολιτικά συμφέροντα τον χαρακτήρα τους που συνθέτουν και κατευθύνουν το κράτος καθώς και το είδος των σχέσεων που διατηρούν με τις εγχώριες και τις διεθνείς δυνάμεις. Στο μέτρο που ένα κράτος βοηθά στην δημιουργία δυνάμεων ευνοϊκών για εκβιομηχάνιση, θεωρείται αποτελεσματικό και φερέγγυο. Στην περίπτωση αυτή δημιουργείται μια σύγχυση ως προς τους στόχους και τα αποτελέσματα, η οποία όμως διαλύεται γνωρίζοντας προς όφελος ποιανού το κράτος δρα και αξιολογώντας ουσιαστικά την αποτελεσματικότητά του.
2. Την πολιτικό-διοικητική του ικανότητα (politico-administrative capacity) η οποία έχει τρεις διαστάσεις:
 - a. την πολιτική της ικανότητα να ορίζει και να επιβάλλει την "ιδεολογία" της εκβιομηχάνισης, να παρέχει σταθερή και δυναμική ηγεσία και να υποστηρίζει σθεναρά τα προγράμματα εκβιομηχάνισης.
 - b. Την ύπαρξη αποτελεσματικών θεσμών, ανταποκρινόμενους στους τιθέμενους στόχους, ανθεκτικούς στην διείσδυση των μεγάλων συμφερόντων και σχετικά ελεύθερους από γραφειοκρατικές διαδικασίες.
 - c. Την τεχνική ικανότητα για ανάλυση προβλημάτων, εύρεση εφικτών λύσεων και επιβολή αυτών με τεχνικά ανταγωνιστικούς τρόπους.
3. Τους συγκεκριμένους τρόπους παρέμβασης των κρατικών οργανισμών στις οικονομικές και κοινωνικές διαδικασίες για την παραπέρα εκβιομηχάνιση. Εδώ γίνεται ο διαχωρισμός μεταξύ παραμετρικής και στρεβλωτικής (pervasive) ανάμιξης. Ο διαχωρισμός έγκειται στην σχετική αυτονομία που

έχουν οι οικονομικοί παράγοντες. Έτσι, προκύπτουν και τρεις σημαντικές παρατηρήσεις για τα πλεονεκτήματα του κάθε τρόπου, όπως ότι στην πρώτη περίπτωση παρατηρούνται αποτυχίες της αγοράς (market failures) ενώ στη δεύτερη διαφαίνονται γραφειοκρατικές αποτυχίες (bureaucratic failures), ή η κάθε είδους παρέμβαση παρατηρείται σε διαφορετικές περιόδους ανάπτυξης μιας κοινωνίας αλλά και μεταξύ των κοινωνιών και τέλος, η διαφορετική αντιμετώπιση της παρέμβασης ανάλογα με το κοινωνικό σύστημα.

Το συμπέρασμά του από την ως τότε εμπειρία της εκβιομηχάνισης των χωρών του Τρίτου Κόσμου είναι ότι η κρατική παρέμβαση – όποια μορφή και αν παίρνει – σίγουρα δεν είναι ικανή συνθήκη ανάπτυξης αλλά είναι σίγουρα αναγκαία. Το γεγονός αυτό δείχνει κατά τον συγγραφέα την ανάγκη να αντιμετωπιστεί η ανάπτυξη όχι ως ένα φαινόμενο αποκλειστικά οικονομικό, αλλά να αξιολογηθεί η κοινωνική και πολιτική του διάσταση, γεγονός που παρουσιάζεται στις περιπτώσεις της Βραζιλίας και της Σιγκαπούρης (Krieckhaus 2002).

Ο Krieckhaus επεκτείνει την έννοια του ΑΚ υποστηρίζοντας ότι το κράτος δεν ασχολείται μόνο με την κατανομή των πόρων σε στρατηγικούς τομείς της οικονομίας αλλά διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και στην κινητοποίηση των πόρων. Παρουσιάζει, λοιπόν, στατιστικές ενδείξεις σύμφωνα με τις οποίες οι δημόσιες αποταμιεύσεις (public savings) επηρεάζουν σημαντικά την οικονομική μεγέθυνση και δύνανται να εξηγήσουν μέχρι ένα σημείο την επιτυχία των χωρών της Ανατολικής Ασίας. Ωστόσο, ο συγγραφέας μελετά την περίπτωση της Βραζιλίας, όπου κατά την διάρκεια της χούντας (1964-1980), υπήρξε μεγάλη κινητοποίηση των δημοσίων αποταμιεύσεων. Πιο συγκεκριμένα, μετά την επιβολή του στρατιωτικού καθεστώτος αύξησε τους φόρους κρατώντας τις δημόσιες δαπάνες σταθερές και αυξάνοντας παράλληλα τις δημόσιες αποταμιεύσεις. Δεύτερον, όπως και στην περίπτωση της Σιγκαπούρης, αύξησε την τιμή πώλησεως των προϊόντων των κρατικών επιχειρήσεων και τρίτο έθεσε σε εφαρμογή ένα νόμο που επέβαλλε την αποταμίευση (forced savings) στο εργατικό δυναμικό με συνέπεια ένα νέο τύπο αποταμιεύσεων που δεν φαίνονταν στον προϋπολογισμό. Τα παραπάνω μέτρα ανάγονται στην κατηγορία κινητοποίησης των πηγών. Αναφορικά με τις οικονομικές επιπτώσεις των δημοσίων αποταμιεύσεων, παρατηρήθηκε ταχεία αύξηση στην παραγωγική ικανότητα της οικονομίας και χρησιμοποίηση των τεχνολογικών βελτιώσεων, δεδομένης της ικανότητας της κρατικής γραφειοκρατίας. Ένα ακόμα γεγονός που δείχνει την σημαντικότητα των δημοσίων αποταμιεύσεων είναι το

γεγονός ότι μετά την πτώση της χούντας, οπότε διαπιστώθηκε μεγάλη μείωση των δημοσίων αποταμιεύσεων, η Βραζιλία βρέθηκε σε κατάσταση δημοσιονομικής κρίσης, αφού αυξήθηκε το διεθνές χρέος και οι δημόσιες δαπάνες και μειώθηκε η φορολογία με άμεσες συνέπειες την μείωση των δημοσίων δαπανών και τον υπερπληθωρισμό. Έτσι, λοιπόν, σύμφωνα με τον Kriechhaus, ένα βασικό χαρακτηριστικό του ΑΚ είναι εκτός από την κατευθυνόμενη από το κράτος κατανομή των παραγωγικών πόρων που έχει μελετηθεί ως τότε κατά κόρον από την βιβλιογραφία αλλά και η κινητοποίηση αυτών των πόρων.

Ο Ranis (1989) ορμώμενος από τις επιδόσεις των Προσφάτως Εκβιομηχανισμένων Χωρών (ΠΕΧ εφεξής) της Ανατολικής Ασίας (East Asian Newly Industrialized Countries or NIC's) θέτει το θέμα της τύχης(!) εστιάζοντας σε διαφορετικούς παράγοντες σε σχέση με τους προηγούμενους ερευνητές. Αναφέρει συγκεκριμένα ότι αυτές οι χώρες ήταν τυχερές ως προς τις αρχικές συνθήκες, και συγκεκριμένα εννοεί το ανθρώπινο κεφάλαιο. Ωστόσο, συνεχίζει ότι δεν εφησύχασαν, αλλά πάρθηκαν οι αναγκαίες θεσμικά δράσεις για να υπάρξουν τα αποτελέσματα της εποχής τους. Πρέπει να σημειωθεί ότι υπήρξε ευελιξία με την έννοια ότι αν δεν απέδιδε καρπούς μια προσπάθεια, ανακατευθύνονταν. Έτσι, οι παραγωγικοί συντελεστές της οικονομίας και κυρίως το ανθρώπινο κεφάλαιο υποκινήθηκαν προς όφελος της μεγέθυνσης κατά την μετάβαση με συνέπεια τη δημιουργία ειδικών εγκαταστάσεων όπως π.χ. ζώνες προώθησης εξαγωγών, υποστήριξη αγροτικών συνεταιρισμών και συνεργατικών τραπεζών, πρόβλεψη υποδομών κ.α. Όλη αυτή η κινητοποίηση ανέδειξε φυσικά μια δυνατή και αναπτυξιακά προσανατολισμένη κυβέρνηση η οποία μπορούσε να αυτοπεριοριστεί όπου χρειαζόταν ή να επέμβει προκειμένου να διαμορφώσει πολιτικά την απαιτούμενη θεσμική υποδομή.

Την περίπτωση της Ταϊβάν μελετά κυρίως ο Wade (1990), προσθέτοντας και πολλά στοιχεία για την Ιαπωνία και την Ν. Κορέα, και διακρίνει ότι τόσο η κυβέρνηση όσο και η αγορά είχαν το ρόλο τους στην αναπτυξιακή πορεία αυτών των χωρών. Συμπίπτει με τους προηγούμενους ερευνητές στην αντίθεση του με τους υποστηρικτές (και κυρίως με την Παγκόσμια Τράπεζα) του γεγονότος ότι οι θεσμοί της ελεύθερης αγοράς ήταν η κινητήριος δύναμη του θαύματος της Ανατολικής Ασίας. Στο πνεύμα αυτό, διαχωρίζει την ελεύθερη αγορά όπου το κράτος παρεμβαίνει αποκλειστικά διορθωτικά (νεοκλασική προσέγγιση) και κυβερνώμενης

αγοράς (governed market) όπου το κράτος συμμετέχει ενεργά στο ποσοστό επένδυσης και στην διανομή του προϊόντος (προσέγγιση πολιτικής οικονομίας).

Υποστηρίζει ότι η διαφοροποίηση με άλλες χώρες, που οφείλονταν στην κυβερνητική δραστηριότητα, στο ύψος του ποσοστού της επένδυσης και της σύνθεσης αυτής, συνιστά τον παράγοντα της επιτυχίας. Για την επιτυχία της διαδικασίας χρειαζόνταν ένα ισχυρό κράτος που δε θα αντιμετώπιζε δυσκολίες στην άσκηση του οικονομικού του ρόλου. Έτσι, υπήρξαν μεγάλα ποσά δημοσίων επενδύσεων σε ανερχόμενους βιομηχανικούς τομείς της εποχής όπως χημικά, πετρελαιοειδή, μεταλλουργία, ορυχεία κα, αλλά και ανακατεύτηκε και στο διεθνές εμπόριο με την διακριτική στήριξη των εγχώριων βιομηχανιών. Δηλαδή οι βιομηχανίες εισέρχονταν στο διεθνή ανταγωνισμό χωρίς όμως να γίνονται έρμια αυτού, διότι συνεχώς υπήρχαν κίνητρα να ασχοληθούν με μια ευρεία γκάμα δραστηριοτήτων. Επίσης, αν και διατηρούσε πολιτικούς θεσμούς ευνοϊκούς προς την αγορά και την προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, δεν επέτρεπε την ανάπτυξη οποιασδήποτε ομάδας πίεσης που να την κάνει να παρεκκλίνει από τον στόχο της οικονομικής μεγέθυνσης.

Ουσιαστικά, οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν σκόπευαν στην προώθηση των επενδύσεων σε βιομηχανίες με καλές προοπτικές μεγέθυνσης, προστασία για την δημιουργία πιο ανταγωνιστικών δραστηριοτήτων διεθνώς, προτεραιότητα σε πολιτικές προώθησης των εξαγωγών, υποδοχή πολυεθνικών αλλά αποκλειστικά με εξαγωγικό προσανατολισμό και στην βαθμιαία απελευθέρωση των αγορών και εκδημοκρατισμό της κοινωνίας.

Οι Przeworski και Limongi (1993) κινούμενοι σε διαφορετική βάση προσπαθούν να βρουν ποιο πολιτικό σύστημα ευνοεί την μεγέθυνση και κατά συνέπεια ποιοι πολιτικοί θεσμοί αυτού λειτουργούν προς την κατεύθυνση αυτή. Θεωρούν ότι υπάρχουν δύο πολιτικά συστήματα σε γενικές γραμμές οι δικτατορίες και οι δημοκρατίες. Στις μεν δικτατορίες κατατάσσουν τις χούντες καθώς και την οργάνωση των σοσιαλιστικών χωρών ενώ στις δημοκρατίες κατατάσσει όλα τα υπόλοιπα καθεστώτα. Δεχόμενοι άκριτα για την ώρα τον εν λόγω διαχωρισμό, οι συγγραφείς περιγράφουν τα χαρακτηριστικά των κρατών και παρατηρώντας τις οικονομικές τους επιδόσεις, διαπιστώνουν ότι δεν υπάρχει κάποιο ακριβώς πολιτικό σύστημα που να προωθεί την οικονομική μεγέθυνση, γι' αυτό προτείνουν και στροφή προς άλλα πιο γενικά χαρακτηριστικά όπως κρατική αυτονομία (state autonomy) που παρατηρείται εν γένει σε πετυχημένες αναπτυξιακά χώρες ανεξάρτητα από την

πολιτική οργάνωση, και ουσιαστικά αυτός ο όρος είναι το καινούριο που εισάγουν στην βιβλιογραφία για το ΑΚ. Στο σημείο αυτό επικρίνουν και την νεοκλασική οικονομική σκέψη η οποία προσπαθεί να επινοήσει θεσμούς σύμφωνα με τους οποίους το κράτος να κάνει αυτό που πρέπει και να μην κάνει ότι δεν πρέπει. Υποστηρίζουν ότι η πρακτική αυτή έρχεται σε αντίθεση με τον κόσμο του Walras όπου ισχύει ο κανόνας όσο λιγότερο κράτος τόσο το καλύτερο (the less state the better), δηλαδή σε ερμηνευτικό πλαίσιο που δεν προβλέπεται να υπάρχει χώρος για κάποιον (εδώ κράτος) να επιβάλλει τους θεσμούς.

Στο σημείο αυτό χρονικά είναι που παρεμβάλλεται η μελέτη που αναφέρθηκε στην αρχή του κεφαλαίου (Leftwich 1995), και ουσιαστικά είναι η πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση του ΑΚ. Ωστόσο, το σημείο αυτό δεν είναι και το «τέλος της ιστορίας» με την έννοια ότι οι έρευνες για τα χαρακτηριστικά του ΑΚ συνεχίστηκαν και οδήγησαν σε κάποια νέα συμπεράσματα για το θέμα χωρίς όμως να παρατηρείται κάποια σημαντική προσθήκη στη βιβλιογραφία, ενισχύοντας ωστόσο την προσέγγιση του ΑΚ. Έτσι, στις εργασίες τους οι Huff (1999) και οι Huff et al. (2001) διατείνονται την σημαντικότητα της αναπτυξιακά προσανατολισμένης παρεμβατικότητας του κράτους και τις επιτυχίες αυτής στην οικονομική μεγέθυνση μελετώντας το παράδειγμα της Σιγκαπούρης, αλλά από 2 διαφορετικά μονοπάτια. Η πρώτη μελέτη αντλεί τέσσερα μαθήματα από τους θεσμούς και τους στόχους της, που θεωρεί ότι έδωσαν την αναγκαία ώθηση στην χώρα αυτή. Αυτά είναι:

- Μακροοικονομική σταθερότητα και παρεμβατικότητα. Εκτός από τις πολιτικές χαμηλού πληθωρισμού, θετικών επιτοκίων και ανταγωνιστικής τιμής συναλλάγματος η κυβέρνηση παρενέβαινε και σε άλλους, εξίσου σημαντικούς τομείς της οικονομίας, όπως ρύθμιση της αγοράς εργασίας, πρόβλεψη για την εκπαίδευση και την κατάρτιση και επιβαλλόμενη αποταμίευση. Στην πρώτη περίπτωση ξεκίνησε από τον έλεγχο των συνδικαλιστικών οργανώσεων και μείωσε τους μισθούς σε ένα διεθνώς ανταγωνιστικό επίπεδο. Στη δεύτερη, ενώ ξεκίνησε με ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό, δεν έμεινε στάσιμη σε αυτό αλλά μερίμνησε για την αναβάθμιση αυτού και την απόκτηση ανθρώπινου κεφαλαίου. Τέλος, εξανάγκασε τους εργαζομένους μέσω του ελέγχου που ασκούσε στα κρατικά μονοπώλια, να αγοράζουν ακριβότερα από αυτά, γεγονός που συνέβαλε σημαντικά στη δημοσιονομική σταθερότητα.

- Κατέστησε την επικράτεια «φορολογικό παράδεισο» για την αύξηση των ξένων επενδύσεων. Τα φορολογικά κίνητρα της Σιγκαπούρης σε σχέση με άλλες ανταγωνιστικές προς αυτή χώρες ήταν υψηλότατα, αν και τα ξένα κεφάλαια διοχετεύθηκαν σε περιορισμένες δραστηριότητες, πετροχημικά, φαρμακευτικά και πάνω από όλα ηλεκτρονικά.
- Στοχευμένη ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου. Αντί, λοιπόν, να παράγει άνεργους πτυχιούχους, κατέστησε το εκπαιδευτικό σύστημα ορθολογικό, αξιοκρατικό και προσιτό στους καλύτερους. Επιπλέον, ανέπτυξε εκπαιδευτικά ιδρύματα σύμφωνα με τις ανάγκες της βιομηχανίας που είχε εγκατασταθεί στην επικράτεια της.
- Δημιουργία υποδομών. Η κυβέρνηση της Σιγκαπούρης μερίμνησε για την καλύτερη δυνατή διάθεση υποδομών στους επενδυτές πχ αεροδρόμιο, τηλεπικοινωνίες, λιμάνια, δρόμοι και γρήγορα και αξιόπιστα μέσα μαζικής μεταφοράς.

Υποστηρίζει, εν κατακλείδι, ότι οι κυβερνώντες έφεραν την ανάπτυξη με λογική διανομή του εισοδήματος. Αυτό σημαίνει ότι υπήρξε μια ανταλλαγή μεταξύ των πολιτών και της κυβέρνησης, δηλαδή δέχτηκαν σε πρώτο στάδιο υψηλή φορολόγηση και επιδοτήσεις των επενδυτών με στόχο σε δεύτερο χρόνο να αυξηθεί σε απόλυτα μεγέθη το κομμάτι της πίτας που τους αναλογεί (αναφέρεται, βέβαια, στην εργασία του ότι πολλές φορές υπήρξε εξαναγκασμός). Στο τελευταίο μέρος του άρθρου ο συγγραφέας αναφέρει κάποιες επιφυλάξεις για τα μεγέθη που παρουσίασε η Σιγκαπούρη, οι οποίες συνοψίζονται στα εξής. Υπάρχουν αμφιβολίες για την «ποιότητα» και διατηρησιμότητα της ανάπτυξης, δεδομένου ότι ο δείκτης του TFPG από το 1967 ήταν πολύ κοντά στο μηδέν. Επίσης, ο τομέας της παιδείας και ιδίως ο τομέας της Έρευνας και Ανάπτυξης είναι «παραμελημένοι».

Οι Huff et al. (2001), προσεγγίζουν τη θεωρία του αναπτυξιακού κράτους, ορμώμενοι από την περίπτωση της Σιγκαπούρης, δημοσιεύοντας μια ερμηνεία του ΑΚ βασισμένη στην θεωρία παιγνίων και πιο συγκεκριμένα στο δίλημμα του κρατουμένου. Συγκεκριμένα, υποθέτουν επαναλαμβανόμενα παίγνια με δύο παίκτες το κράτος και τον ιδιωτικό τομέα, οι οποίοι έχουν δύο επιλογές την συνεργασία και την αποστασία, με το κράτος να κάνει την πρώτη κίνηση. Ένα βασικό σημείο του παιγνίου που σχηματίζεται είναι η αξιοπιστία του κράτους ως προς τον αναπτυξιακό του προσανατολισμό που θα κάνει τον ιδιωτικό τομέα να πάρει και αυτός

«αναπτυξιακές» αποφάσεις. Εμβαθύνοντας, υποθέτουμε ότι το κράτος έχει αναπτυξιακούς στόχους και δεσμεύεται στο να επενδύσει σε παραγωγικούς τομείς της οικονομίας. Ωστόσο, δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι για το αποτέλεσμα της απόφασης διότι δεν εξαρτάται μόνο από αυτό αλλά και από το αν θα ακολουθήσει ο ιδιωτικός τομέας, δηλαδή αν θα συνεργαστεί. Το γεγονός αυτό καθιστά την αποστασία την καλύτερη στρατηγική, όπου παρατηρείται ισορροπία Ναζ. Το παίγνιο φαίνεται πιο παραστατικά στον παρακάτω πίνακα. Όπως προκύπτει από αυτόν, παρατηρούμε τις αποδόσεις για τις πιθανές συμπεριφορές του κράτους και του ιδιωτικού τομέα. Συνεπώς, φαίνεται ότι αν υπάρξει συνεργασία και από τις δύο μεριές θα έχουμε άριστο αποτέλεσμα. Εντούτοις, οι παίκτες έχουν κυρίαρχη στρατηγική την επιλογή της αποστασίας επειδή έτσι αποκομίζουν το μέγιστο δυνατό προϊόν στην περίπτωση που ο αντίπαλος συνεργαστεί. Αποτέλεσμα αυτού είναι όπως στο δίλημμα του κρατουμένου να οδηγηθούν σε μια πιο αναποτελεσματική κατανομή την (1,1).

	Συνεργασία	Αποστασία
Συνεργασία	5,5	0,7
Αποστασία	7,0	1,1

Αυτό που καθιστά το κράτος αξιόπιστο, άρα και προσανατολισμένο στην ανάπτυξη και πείθει τον ιδιωτικό τομέα είναι κάποια χαρακτηριστικά – όπως η προσπάθεια για αύξηση των εξαγωγών – που δίνουν τέτοιο σινιάλο και παράλληλα κίνητρα για επένδυση. Μια τέτοια αναλογία στην συμπεριφορά αποδίδουν οι συγγραφείς στην οικονομική μεγέθυνση που παρατηρήθηκε στην Σιγκαπούρη, αλλά και σε όλες τις χώρες της Ανατολικής Ασίας που είχαν ανάλογους ρυθμούς μεγέθυνσης.

Συμπερασματικά, η θεωρία του ΑΚ εντάσσει κυρίως τις όποιες αναπτυξιακές επιτυχίες ανά τον κόσμο σε ένα πολύ αυστηρό, ενίοτε σκληρό και βίαιο κράτος και που δέχτηκε σε μεγάλο βαθμό οικονομική βοήθεια από κάποιο άλλο κράτος. Οι λαοί παρουσιάζονται ότι έχουν συμβιβαστεί με το γεγονός ότι πρέπει να κάνουν θυσίες προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της ανάπτυξης, που είναι κοινός στόχος και θα ωφεληθούν όλοι από αυτό. Με την έννοια αυτή θα μπορούσαν πολλά κράτη να χαρακτηριστούν αναπτυξιακά που δεν παρουσιάζονται στην βιβλιογραφία ως τέτοια. Έτσι η Γερμανία πριν και κυρίως μετά τον 2^ο ΠΠ καθώς και η Ελλάδα μετά τον

εμφύλιο θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ΑΚ δεδομένου ότι συγκεντρώνουν τέτοια χαρακτηριστικά. Στον επίλογο θα ακολουθήσει μια πιο ενδελεχής ανάλυση.

4. Κριτική αποτίμηση.

Ένας από τους στόχους της παρούσης ανασκόπησης ήταν να αναδειχτεί η σημαντικότητα των θεσμών στις οικονομικές επιδόσεις των κρατών. Αποδείχθηκε λοιπόν η παραπάνω πρόταση; Προσωπικά, θεωρώ ότι μια τέτοια πρόταση δεν έχρηζε αποδείξεως υπό οποιοδήποτε πρίσμα και αν μελετηθεί, και αυτό διότι η ανάπτυξη μιας κοινωνίας δεν αποτελεί αποκλειστικό ερευνητικό πεδίο της οικονομικής επιστήμης αλλά μελετάται και από τις υπόλοιπες ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Το γεγονός αυτό καθιστά αναγκαία μια ολιστική – διεπιστημονική – προσέγγιση της ανάπτυξης. Μέσα από το πλαίσιο αυτό δικαιολογείται η επίδραση των κοινωνικών και πολιτικών θεσμών όχι μόνο στην ανάπτυξη αλλά και στην οικονομική μεγέθυνση, διότι δεν πρέπει να ξεχνιέται ότι ακόμα και η οικονομική μεγέθυνση μιας καπιταλιστικά οργανωμένης κοινωνίας άπτεται ενός πολιτικά κατοχυρωμένου θεσμού, του δικαιώματος ιδιοκτησίας και της νομικής προστασίας αυτού.

Όλες οι προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν στην παρούσα ανασκόπηση, δεν ξεφεύγουν από το πλαίσιο μιας καπιταλιστικής οργάνωσης της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Αυτό σημαίνει ότι σε κάθε περίπτωση, οι θεσμοί που χρειάζονται για την επίτευξη του στόχου της οικονομικής ανάπτυξης πρέπει να είναι προσανατολισμένοι σε μια ελεύθερη αγορά με την ευρεία του όρου έννοια. Η συγκεκριμένη παρατήρηση έχει άμεσες συνέπειες είτε στην έρευνα που αναπτύχθηκε, ή στις προτάσεις που γίνονται ή και ακόμα στις πολιτικές που ακολουθήθηκαν. Από το γεγονός αυτό προκύπτει και μια ένσταση στον τρόπο που αντιμετωπίζονται τα οικονομικά προβλήματα και η κατεύθυνση αυτών.

Πιο συγκεκριμένα, σκληρή κριτική στη ΝΠΟ ασκείται από τους Bayliss & Fine (1998) σε μια μελέτη τους που εξετάζουν τα αποτελέσματα των ιδιωτικοποιήσεων, μέσα από τον ρόλο της Παγκόσμιας Τράπεζας, στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Ας μην ξεχνάμε ότι οι ιδιωτικοποιήσεις είναι μια από τις κατευθυντήριες γραμμές του Συμφώνου της Ουάσινγκτον και προκειμένου να είναι επιτυχείς χρειάζεται γενικότερη μεταρρύθμιση προς την κατεύθυνση της απελευθέρωσης των αγορών. Έτσι, διατείνονται ότι τα κίνητρα και οι αντικειμενικές συνθήκες που προασπίζεται η

ΠΤ βασίζονται σε κάποιες αναλυτικές αδυναμίες αλλά και στα αποτυχημένα αποτελέσματα της εφαρμοζόμενης πολιτικής. Αρχικά, λοιπόν, υποστηρίζουν ότι η ΠΤ βασίζει τις προτάσεις της σε ένα ρηχό αναλυτικό πλαίσιο, με την έννοια ότι παίρνει μια ιδεολογική θέση ευμένειας απέναντι στην ελεύθερη αγορά χωρίς να εξετάζει και να αναφέρει στοιχεία που επιβάλλουν την κρατική παρέμβαση. Δευτερευόντως, χρησιμοποιούνται ενδείξεις οι οποίες έχουν συγκεντρωθεί επιλεκτικά, είναι μεροληπτικές και ανεξάρτητες από το ιστορικό πλαίσιο λειτουργίας τους. Αυτό σημαίνει ότι τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για την συγκέντρωση των στοιχείων είναι τέτοια που ευνοούν τις ιδιωτικοποιημένες επιχειρήσεις λόγω των διαφορετικών συνθηκών λειτουργίας σε σχέση με τις δημόσιες, μεροληπτούν εξαιτίας της ανυπαρξίας στο δείγμα των ιδιωτικών επιχειρήσεων που δεν έχουν επιβιώσει και τέλος, το γεγονός ότι αν δεν υπήρχε κρατική πρωτοβουλία ο ιδιωτικός τομέας δεν θα είχε επενδύσει στις δραστηριότητες αυτές. Η τρίτη ένστασή τους έγκειται στο γεγονός ότι αντιμετωπίζουν μονοδιάστατα την βιομηχανική πολιτική σε όρους ύπαρξης ή μη στρεβλώσεων στην τιμολόγηση, χωρίς να ελέγχεται η οικονομική κατάσταση στη χώρα, η θέση της στην παγκόσμια οικονομία και η δυναμική της. Όλα λοιπόν, τα παραπάνω οδηγούν τους μελετητές στον ισχυρισμό τους ενάντια σε μια φιλελεύθερη προσέγγιση.

Αναφορικά με την προσέγγιση του ΑΚ και τις όποιες αδυναμίες της οι Fine και Stoneman (1996) ασκούν σφοδρή κριτική στο κατά πόσο η εν λόγω προσέγγιση ερμηνεύει τον τρόπο μεγέθυνσης και την επιτυχία των θεσμών στην Ανατολική Ασία. Θεωρούν λοιπόν, ότι το ΑΚ έγινε τελικά *θύμα της επιτυχίας τους* κάνοντας κάποιες παρατηρήσεις. Αρχικά, διότι η έννοια που απολάμβαναν κάποια οικονομικά συμφέροντα οδήγησε στην κυριαρχία αυτών με άμεση συνέπεια την απώλεια από το κράτος της δύναμης και της αυτονομίας που είχε αποκτήσει. Κατά δεύτερο λόγο, οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν κατά τις πρώτες περιόδους ανάπτυξης των χωρών αυτών, μετά τον κορεσμό που επήλθε, έπαψαν να είναι αναγκαίες. Δηλαδή, ο ρόλος του ΑΚ ήταν εξαρχής ένα περιοδικό γεγονός που οφείλεται στο γεγονός της αύξησης της ικανότητας και της αποτελεσματικότητας της αγοράς μέσα από τον διαχρονικό σχηματισμό των κατάλληλων θεσμών. Απόδειξη του επιχειρήματος συνιστά η οικονομική απελευθέρωση των προσφάτως εκβιομηχανισμένων χωρών.

Οι μελετητές κάνουν ένα βήμα παραπέρα και εξηγούν την ύπαρξη της θεωρίας στην προσπάθεια κατευνασμού και του αποπροσανατολισμού των μαζών από την ταξική τους ιδιότητα. Έτσι, θέτουν ένα μεγαλόπνοο στόχο, από την επίτευξη του

οποίου θα ενημερήσουν όλοι (για αυτό και ο Rodrik (1999) μιλά για την ανάγκη ύπαρξης μηχανισμών ενσωμάτωσης και συναίνεσης). Έτσι, μαζί με τα παραπάνω παραθέτουν τρία χαρακτηριστικά που συνέβαλαν στη γέννηση του ΑΚ. Πρώτον, η προσπάθεια να αποτραβηχτεί η προσοχή από τις θεωρίες που αφορούν την δημιουργία τάξεων και τα συμφέροντα αυτών. Δεύτερον, η θεωρία του ΑΚ άντλησε τα στοιχεία της αποκλειστικά από τις επιτυχίες της Ανατολικής Ασίας και τις αποτυχίες της Λατινικής Αμερικής. Σε πολύ λίγες περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκε η Υποσαχάρεια Αφρική, δεδομένου ότι δεν προσφέρει γόνιμο έδαφος για την εφαρμογή της θεωρίας με εξαίρεση την περίπτωση της Μποτσουάνας. Τέλος, η θεωρία βασίζεται εξολοκλήρου στο δίλημμα κρατική παρέμβαση ή ελεύθερη αγορά, και όχι στα ταξικά συμφέροντα που εκφράζονται είτε από το κράτος ή από την αγορά. Με το πνεύμα αυτό, δεν είναι εφικτό να διαχωριστεί το κράτος από την αγορά δεδομένου ότι υπάρχει υψηλός βαθμός αλληλεπίδρασης με συνέπεια, να πιστεύουν ότι στο αναλυτικό πλαίσιο του φιλελευθερισμού το κράτος πρεσβεύει τα συμφέροντα της αστικής τάξης είτε παρεμβαίνει είτε όχι.

5. Ανακεφαλαίωση.

Συνοπτικά, όλες οι προσεγγίσεις λίγο ή πολύ προσπαθούν μέσα σε συγκεκριμένη κοινωνική, οικονομική και πολιτική οργάνωση να αναδείξουν την καλύτερη δυνατή ερμηνεία της παρατηρούμενης ιστορικά ανάπτυξης. Από την ανασκόπηση που προηγήθηκε γίνεται φανερό ότι σε πολλές περιπτώσεις πάνω στα ίδια παραδείγματα οικοδομούνται και οι δύο θεωρίες. Έτσι, και οι μεν και οι δε βασιζόμενοι στα παραδείγματα ίδιων χωρών (χώρες της Άπω Ανατολής) καταλήγουν σε διαφορετικά συμπεράσματα. Αυτό βέβαια από μόνο του δεν υποδεικνύει ότι έχουν καταλήξει σε λάθος συμπεράσματα αλλά δείχνει ότι επιλέχθηκαν διαφορετικά χαρακτηριστικά από την κάθε προσέγγιση για να οικοδομηθούν τα συμπεράσματά τους. Από την άποψη αυτή, η κριτική που θα ασκηθεί δεν μπορεί παρά να είναι συνολική στις συγκεκριμένες εκτιμήσεις.

Λαμβάνοντας υπόψη τις σημερινές οικονομικές συνθήκες, αλλά και γενικότερα την οικονομική ιστορική εξέλιξη, θα μπορούσε να ειπωθεί με ασφάλεια ότι σχεδόν ποτέ το κράτος δεν υπήρξε ουδέτερο και ούτε η αγορά αυτορρυθμιζόταν. Απεναντίας, το κράτος συμμετείχε πάντα ενεργά στην οικονομική ανάπτυξη είτε επιβάλλοντας το θεσμικό πλαίσιο (διακριτική συμμετοχή) είτε συμμετέχοντας ενεργά με δημόσιες επενδύσεις ή με πολέμους ή ακόμα με την καταστολή κοινωνικών αντιδράσεων (σαφώς πιο δραστήρια συμμετοχή).

Τα παραπάνω δεν αποτελούν επιχειρήματα υπέρ της προσέγγισης του ΑΚ, όπως τουλάχιστον φαίνονται. Συνιστούν ένα επιχείρημα όμως για το γεγονός ότι δεν υπάρχει σαφής διαχωριστική γραμμή μεταξύ των προσεγγίσεων καθώς με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο συνδέονται ως προς την εφαρμογή τους, τους στόχους αλλά και τα ιστορικά αποτελέσματά τους. Με την έννοια αυτή, δεν φαίνεται να υπάρχει κάποιο καινούριο στοιχείο που θα άλλαζε άρδην τα δεδομένα.

Στις θεωρίες που παρουσιάστηκαν το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα τις σύμπλευσης των θεωριών είναι αυτό των Τίγρων της Αν. Ασίας που αποτελεί αντικείμενο μελέτης και των δύο προσεγγίσεων. Για παράδειγμα, από την πλευρά της ΝΟΠ η μακροοικονομική σταθερότητα, η παιδεία και οι αυστηροί χρηματοοικονομικοί θεσμοί που χαρακτήριζαν τις χώρες ερμηνεύουν θεσμικά την ανάπτυξη (WBRB 1993). Από την πλευρά του ΑΚ, η Amsden (1989) με τις μελέτες

της για την Ν. Κορέα και την Ταϊβαν εντοπίζει χαρακτηριστικά αναπτυξιακού κράτους. Το αποδίδει στο γεγονός ότι οι πολιτικοί θεσμοί που αναπτύχθηκαν βασίστηκαν στην εκμάθηση δανεισμένης τεχνολογίας, στους χαμηλούς μισθούς, στις κρατικές επιδοτήσεις και στην συνεχή αύξηση της παραγωγικότητας που είναι χαρακτηριστικά αναπτυξιακού κράτους. Η σύμπλευση φαίνεται στο γεγονός ότι η κάθε προσέγγιση επιλέγει διαφορετικά χαρακτηριστικά και στόχους ίδιων πολιτικών. Αυτό από μόνο του καθιστά πιο ευάλωτες τις θεωρίες. Για αυτό φαίνεται ότι θα μπορούσε να αποτελέσουν αντικείμενο πιο διεξοδικής έρευνας τα σημεία στα οποία συγκλίνουν αλλά και αποκλίνουν οι προσεγγίσεις.

Παράρτημα.

Παράρτημα 1 (πηγή De Haan et al. 2006)

Washington consensus	<i>Freedom of the World</i> Indicator (edition 2004)
<p>Fiscal Discipline Budget deficits, properly measured to include provincial governments, state enterprises and the central bank, should be small enough to be financed without recourse to the inflation tax, implying a primary surplus of several percent of GDP</p>	<p>Average annual growth of the money supply in the last 5 years minus average annual growth of real GDP in the last 10 years (1); standard inflation variability during the last 5 years (2); recent inflation rate (18)</p>
<p>Public Expenditure Priorities Redirect expenditure from areas with low economic return (e.g. administration, defence and indiscriminate subsidies) to areas with high economic return and the potential to improve income distribution (e.g. primary health and education)</p>	<p>General government consumption as percentage of total consumption (5); transfers and subsidies as a percentage of GDP (11)</p>
<p>Tax Reform Broaden the tax base, cut marginal tax rates and improve tax administration</p>	<p>Top marginal tax rate and income threshold at which it applies (12); top marginal income and payroll tax rates and income thresholds at which they apply (42)</p>
<p>Financial Liberalization Eliminate preferential interest rates for privileged borrowers, achieve a positive real interest rate, with the ultimate objective of market-determined rates</p>	<p>Freedom to own foreign currency account (3/4); ownership of banks – percentage of deposits held by privately owned banks (22); extension of credit – percentage of credit extended to private sector (23); avoidance of interest rate controls and regulations that lead to negative real interest rates (10); interest rate controls – interest rates on bank deposits and/or loans are largely determined by the market (33)</p>
<p>Exchange Rates A unified exchange rate (at least for trade transactions) to ensure export competitiveness</p>	<p>Difference between official exchange rate and black-market rate (15)</p>
<p>Trade Liberalization Replace quantitative restrictions with tariffs, which should be progressively reduced until a uniform low tariff is achieved</p>	<p>Revenue from taxes on international trade as percentage of exports plus imports (14); mean tariff rate (20); standard deviation of tariff rates (21); hidden import barriers – no barriers other than published tariffs and quotas (29); costs of importing – the combined effect of tariffs, license fees, bank fees and time required for administrative red-tape costs of importing equipment (30); actual size of trade sector compared to expected size (16)</p>

Foreign Direct Investment

Abolish barriers on entry of foreign firms, with domestic and foreign firms allowed to compete on equal terms

Privatization

Private state enterprises

Deregulation

Abolish regulations that impede entry of new firms or restrict competition and ensure that all regulations are justified by criteria such as safety, environmental protection or prudential supervision of financial institutions

Property Rights

A legal system that secures property rights throughout the economy without excessive costs

Access of citizens to foreign capital markets and foreign access to domestic capital markets (31); restrictions on the freedom of citizens to engage in capital market exchange with foreigners (17); competition – domestic banks face competition from foreign banks (32) Government enterprises and investment as a percentage of GDP (6) Impact of minimum wage – the minimum wage set by law has little impact on wages because it is too low or not obeyed (34); hiring and firing practices of companies are determined by private contracts (35); share of labour force whose wages are set by centralized collective bargaining (36); unemployment benefits – the unemployment benefits system preserves the incentives to work (37); use of conscripts to obtain military personnel (13); price controls – extent to which businesses are free to set their own prices (7); administrative conditions and new business – administrative procedures are an important obstacle to starting a new business (38); time with government bureaucracy – senior management spends a substantial amount of time dealing with government bureaucracy (39); starting a new business is generally easy (40) Judicial independence – the judiciary is independent and not subject to interference by the government or parties in dispute (24); impartial courts – a trusted legal framework exists for private business to challenge the legality of government actions or regulation (25); protection of intellectual property (26); military interference in the rule of law and the political process (27); integrity of the legal system (28); irregular payments – irregular, additional payments connected with import and export permits, business licenses, exchange controls, tax assessments, police protection or loan applications are very rare (41)

Σημείωση: Οι αριθμοί στις παρενθέσεις αναφέρονται στα στοιχεία του δείκτη της οικονομικής ελευθερίας που ακολουθεί στο παράρτημα 2.

Παράρτημα 2 (πηγή De Haan et al. 2006)

No.	Description	1996	2001	2002	2004
1	Average annual growth of the money supply in the last 5 years minus average annual growth of real GDP in the last 10 years	√*	√	√	√
2	Standard inflation variability during the last 5 years	√*	√	√	√
3	Freedom of citizens to own a foreign currency bank account domestically	√†	√	√	√
4	Freedom of citizens to maintain a bank account abroad	√			
5	General government consumption spending as a percentage of GDP or total consumption	√*,‡	√	√	√
6	Government enterprises and investment as a percentage of GDP	√§	√	√	√
7	Price controls – the extent that firms are free to set their own prices	√	√	√	√
8	Freedom of private businesses and co-operatives to compete in markets	√			
9	Equality of citizens under the law and access of citizens to a non-discriminatory judiciary	√*,¶	√		
10	Avoidance of interest rate controls and regulations that lead to negative real interest rates	√	√	√	√
11	Transfers and subsidies as a percentage of GDP	√*	√	√	√
12	Top marginal income tax rate and income threshold at which it applies	√	√	√	√
13	The use of conscripts to obtain military personnel	√**,¶	√	√	√
14	Revenues from taxes on international trade as a percentage of exports plus imports	√*	√	√	√
15	Difference between the official exchange rate and the black-market rate	√*	√	√	√
16	Actual size of trade sector compared with the expected size	√*	√	√	√
17	Restrictions on the freedom of citizens to engage in capital market exchange with foreigners	√	√	√††	√
18	Recent inflation rate		√	√	√
19	Legal security of private ownership		√		
20	Mean tariff rate on international trade		√	√	√
21	Standard deviation of tariff rates on international trade		√	√	√
22	Ownership of banks – percentage of deposits held by privately owned banks		√	√	√
23	Extension of credit – percentage of credit extended to private sector		√	√	√
24	Judicial independence – the judiciary is independent and not subject to interference by the government or parties in dispute (GCR)			√	√
25	Impartial courts – a trusted legal framework exists for private business to challenge the legality of government actions or regulation (GCR)			√	√
26	Protection of intellectual property (GCR)			√	√
27	Military interference in rule of law and political process (ICRG)			√	√
28	Integrity of the legal system (ICRG)			√	√

(continued)

(συνέχεια)

No.	Description	1996	2001	2002	2004
29	Hidden import barriers – no barriers other than published tariffs and quotas (GCR)			✓	✓
30	Costs of importing – the combined effect of tariffs, license fees, bank fees and time required for administrative red-tape costs of importing equipment (GCR)			✓	✓
31	Access of citizens to foreign capital markets and foreign access to domestic capital markets (GCR)			✓	✓
32	Competition – domestic banks face competition from foreign banks (GCR)			✓	✓
33	Interest rate controls – interest rates on bank deposits and/or loans are largely determined by the market (GCR)			✓	✓
34	Impact of minimum wage – the minimum wage set by law has little impact on wages because it is too low or not obeyed (GCR)			✓	✓
35	Hiring and firing practices – hiring and firing practices of companies are determined by private contracts (GCR)			✓	✓
36	Share of labour force whose wages are set by centralized collective bargaining (GCR)			✓	✓
37	Unemployment benefits – the unemployment benefits system preserves the incentives to work (GCR)			✓	✓
38	Administrative conditions and new businesses – administrative procedures are an important obstacle to starting a new business (GCR)			✓	✓
39	Time with government bureaucracy – senior management spends a substantial amount of time dealing with government bureaucracy (GCR)			✓	✓
40	Starting a new business – starting a new business is generally easy (GCR)			✓	✓
41	Irregular payments – irregular, additional payments connected with import and export permits, business licenses, exchange controls, tax assessments, police protection or loan applications are very rare (GCR)			✓	✓
42	Top marginal income and payroll tax rates and income thresholds at which they apply				✓

*In the 2001/2/4 editions, rating is equal to $(V_{\max} - V_i) / (V_{\max} - V_{\min})$ multiplied by 10, while in the 1996 edition a separate scaling table is used. Also some other minor differences.

†In the 2001/2/4 editions combined with element no. 4.

‡In the 2001/2/4 editions scaling is by total consumption, whereas in the 1996 edition scaling is by GDP.

§In 2001/2/4 editions rating is based on number, composition and share of output supplied by state-operated enterprises (SOEs) and government investment as share of total investment, while in the 1996 edition there are six categories based on the presence of SOEs.

¶In the 1996 edition, the rating is based on one element of the Freedom House civil liberties checklist (are citizens equal under the law, do they have access to an independent and non-discriminating judiciary and are they respected by the security forces), whereas in the 2001 edition the ICRG rating on legal institutions supporting of law is used. In the 2002 edition, this element is not included.

**In the 1996 edition, there is only a rating of 0 (conscription) or 10 (no conscription), whereas in the 2001/2 editions length of conscription is used to distinguish more possible ratings.

††Since the 2002 edition, of the report only IMF data on the number of capital controls are used, whereas previously component 17 was also based on other information.

Βιβλιογραφία.

Acemoglu D., Johnson S. and Robinson A. J. (2001) "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation". *The American Economic Review*. Vol. 91, No. 5 : pp 1369-1401.

Alesina A. and Rodrik D. (1994) "Distributive Politics and Economic Growth". *The Quarterly Journal of Economics*. Vol. 109, No. 2 .

Amsden A. (1979) "Taiwan's Economic History: A Case of Étatism and a Challenge to Dependency Theory". *Modern China* Vol. 5, No. 3, *Symposium on Taiwan: Society and Economy*: pp 341-379.

Amsden A. (1991) "Asia's Next Giant. South Korea and Late Industrialization." *New York. Oxford University Press*.

Amsden A. (1994) "Why Isn't the Whole World Experimenting with the East Asian Model to Develop? Review of the East Asian Miracle". *World development* Vol. 22, No. 4, : pp 627-633.

Bale M. and Dale T. (1998) "Public Sector Reform in New Zealand and Its Relevance to Developing Countries". *The World Bank Research Observer*. Vol. 13, No. 1

Baumol, W. J. (1986) "Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long Run Data Show." *American Economic Review*, Vol. 76: pp 1072-1085.

Bayliss K. and Fine B. (1998) "Beyond *Bureaucrats in Business*: A Critical Review of the World Bank Approach to Privatization and Public Sector Reform." *Journal of International Development*, Vol. 10: pp 841-855.

Carter R. M. and Barham L. B. (1996) "Level Playing Fields and Laissez Faire: Post-liberal Development Strategy in Inegalitarian Agrarian Economies". *World Development Vol. 24, No. 7*.

Coase H. R. (1960) "The Problem of Social Cost". *Journal of Law and Economics*.

De Haan J., Lundström S. and Sturm J-E. (2006) "Market-oriented Institutions and Policies and Economic Growth: A Critical Survey". *Journal of Economic Surveys. Vol. 20, No, 2*.

Deyo C. F. (1987) "The Political Economy of the New Asian Industrialism". *Ithaca. Cornell University Press*.

Easterly W. and Levine R. (2003) "Tropics, Germs, and Crops: How Endowments Influence Economic Development". *Journal of Monetary Economics, Vol. 50: pp 3-39*.

Evans P. (1998) "Transferable Lessons? Re-examining the Institutional Prerequisites of East Asian Economic Policies". *Journal of Development Studies. Vol. 34, No. 6: pp 68-86*.

Evans P. and Rauch E. J. (1998) "Bureaucracy and Growth: A Cross-National Analysis of the Effects of "Weberian" State Structures on Economic Growth". *American Sociological Review. Vol. 64, No. 5: pp 748-765*.

Fine B. and Stoneman C. (1996) "Introduction: State and Development". *Journal of Southern African Studies. Vol. 22, No. 1, Special Issue: State and Development.: pp 5-26*.

Frankel J. and Romer D. (1999) "Does Trade Cause Growth?" *American Economic Review Vol. 89: pp 379-399*.

Hall E. R. and Jones I. C. (1999) "Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others?" *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 114, No. 1: pp 83-116.

Huff G. W. (1999) "Singapore's Economic Development: Four Lessons and Some Doubts". *Oxford Development Studies*. Vol. 27, No. 1.

Huff G. W., Dewit G. and Oughton C. (2001) "Building the Developmental State: Achieving Economic Growth Through Co-operative Solutions: A Comment on *Bringing Politics Back In*". *Journal of Development Studies*. Vol. 38, No. 1.

Johnson Chalmers. (1982) "MITI and the Japanese Miracle." *Stanford*. Stanford University Press.

Knack S. and Keefer P. (1995) "Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures". *Economics and Politics*. Vol. 7, No. 3.

Krieckhaus J. (2002) "Reconceptualizing the Developmental State: Public Savings and Economic Growth". *World Development*. Vol. 30, No. 10. pp 1697-1712.

Kurtz M. (2001) "State Developmentalism without a Developmental State: The Public Foundations of the "Free Market Miracle" in Chile". *Latin American Politics and Society*. Vol. 43, No. 2: pp 1-25.

Leftwich A. (1994) "Governance, the State and the Politics of Development". *Development and Change*. Vol. 25: pp 363-386.

Leftwich Adrian. (1995) "Bringing Politics Back In: Towards a Model of the Developmental State". *The Journal of Development Studies*. Vol. 31, No. 3: pp 400-427.

Lucas, R. E. (1988) "On the Mechanics of Economic Development." *Journal of Monetary Economics*, Vol. 22: pp 3-42.

Mauro P. (1995) "Corruption and Growth." *Quarterly Journal of Economics*. August.

Murphy M. K., Shleifer A. and Vishny W. R. (1993) "Why Is Rent Seeking So Costly to Growth?" *American Economic Review* Vol. 83, No. 2.

North, D.C. (1981) "Structure and Change in Economic History". *New York: Norton*

North, D.C. (1987) "Institutions, Transaction Costs and Economic Growth". *Economic Inquiry*, Vol. 25.

North, D.C. (1990) "Institutions, Institutional Change and Economic Performance" *Cambridge: Cambridge University Press*.

North, D.C. (1990) "A Transaction Cost Theory of Politics". *Journal of Theoretical Politics* Vol. 2, No. 4.

North, D.C. (1994) "Economic Performance through Time". *American Economic Review* Vol. 84, No. 3.

North, D.C. and Robert T. (1973) "The Rise of the Western World: A New Economic History". *Cambridge. Cambridge University Press*.

Norton W. S. (2003) "Economic Institutions and Human Well-Being: A Cross-National Analysis". *Eastern Economic Journal*. Vol. 29, No. 1.

Personn T. and Tabelini G. (1994) "Is Inequality harmful for Growth?" *American Economic Review* Vol. 84, No. 3.

Przeworski A. and Limongi F. (1993) "Political Regimes and Economic Performance". *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 7, No. 3.

Ranis G. (1989) "The Role of Institutions in Transition Growth: The East Asian Newly Industrialized Countries". *World Development Vol. 19, No. 9.*

Rauch E. J. and Evans P. (2000) "Bureaucratic Structure and Bureaucratic Performance in Less Developed Countries". *Journal of Public Economics. Vol. 75: pp 49-71.*

Rebelo S. (1991) "Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth". *Journal of Political Economy. Vol. 99, No. 3.*

Rodrik Dani. "Political Economy and Development Policy" *European Economic Review. Vol. 36 (1992): pp 329-336*

Rodrik D. (1995) "Getting Interventions Right: How South Korea and Taiwan Grew Rich". *Economic Policy. Vol. 10, No. 20: pp. 55-107.*

Rodrik D. (1998) "Why Do More Open Economies Have Bigger Governments?" *Journal of Political Economy, Vol. 106, No 5: pp 997-1032.*

Rodrik D. (1999) "Where Did All the Growth Go? External Shocks, Social Conflict and Growth Collapses." *Journal of Economic Growth, Vol. 4, No. 4: pg385.*

Rodrik D., Subramanian A. and Trebbi F. (2004) "Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development" *Journal of Economic Growth. Vol. 9: pp 131-165.*

Romer, M. P. (1986) "Increasing Returns and Long Run Growth". *Journal of Political Economy, Vol. 94: pp 1002-1038.*

Solow M. R. "A Contribution to the Theory of Economic Growth". *Quarterly Journal of Economics.*

Stiglitz J. E. (1989) "Markets, Market Failures and Development". *American Economic Review. Vol. 79, No. 2.*

Wade R. (1990) "Governing the Market: Economic Theory and the Role of the Government in East Asian Industrialization." *Princeton, Princeton University Press*.

White G. (1984) "Developmental States and Socialist Industrialization in the Third World". *Journal of Development Studies*. Vol. 21, No. 1: pp 97-128.

World Bank Policy Research Bulletin. (1993) "The Making of East Asian Miracle". Vol. 4, No. 4.